

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาพรรคการเมืองไทยไปสู่การเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชน สามารถแบ่งข้อมูลที่ได้ศึกษา ดังนี้

ความหมาย ความสำคัญ หน้าที่และบทบาทของพรรคการเมือง

1. ความหมายของพรรคการเมือง

คำว่า “พรรคการเมือง” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Political Party” มีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาละตินว่า “Pars” อันหมายถึง “ส่วน” ตรงกับคำว่า “Partie Politique” ในภาษาฝรั่งเศส และ “Politische Partae” ในภาษาเยอรมัน จากรากศัพท์ภาษาละตินคำว่า “Pars” ที่แปลว่า “ส่วน” นี้เอง ทำให้ทราบว่าพรรคการเมือง หมายถึง “ส่วนของประชาชน” อันเป็นองค์ประกอบของรัฐ ซึ่งก็หมายความว่าพรรคการเมือง หมายถึง การที่ประชาชนมีความอิสระที่จะได้รับการแบ่งออกเป็น “ส่วน” (part) ตามความคิดเห็นอันอิสระของเขาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม ทั้งนี้เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะยังประโยชน์ให้กับตนเองมากที่สุดนั่นเอง ดังนั้น พรรคการเมืองจึงหมายถึง “ส่วน” ของราษฎรทั้งหมดในประเทศ ซึ่งแบ่งแยกออกไปเป็นส่วนๆ ตามความคิดเห็นและประโยชน์ได้เสียทางการเมือง

จากการศึกษาความหมายของพรรคการเมืองพบว่านักวิชาการและนักการเมืองให้ความหมายของพรรคการเมืองไว้ใกล้เคียงกัน เช่น Austin Ranny and Willmore Kendall (1956), Jean Gicquel และ Sigmund Neumann (1956), กระมล ทองธรรมชาติ (2539), Joseph La Palombara and Myron Weiner (1966), D. Epstein (1967), G.A. Jacobsen and M.H. Lipman (1969), คันถ์ชิด อินทชาติ (2515), หยุด แสงอุทัย (2517), โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ และนรนิติ เศรษฐบุตร (2521), Mariad D.Irish, James W.Protho and Richard J.Richardson (1981), Andre Hauriou (1985), จรูญ สุภาพ (2535), วิทยานภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์ (2539) และ สิทธิพันธ์ พุทธหุน (2538) ได้ให้ความหมายของคำว่า พรรคการเมือง คือ การรวมตัวของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้มีความคิดเห็นทางการเมือง

ตรงกัน มีความเชื่อร่วมกันและมุ่งที่จะแสวงหาอำนาจ กลุ่มของเอกชนที่มีผลประโยชน์คล้ายคลึงกัน เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะเข้าควบคุมและกำหนดนโยบายของรัฐ โดยการเอาชนะในการเลือกตั้ง เพื่อจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศตามนโยบายที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของกลุ่ม

Julius Gould และ W.E. Kolb (1965), William Goodman (1967), Samuel P. Huntington (1968) ได้มีแนวคิดใกล้เคียงกันว่า พรรคการเมืองเป็นแบบแผนที่รวบรวมสะสมพฤติกรรมหรือการกระทำทางการเมือง กลุ่มคนมีบทบาทในการกำหนดประเด็นปัญหา เพื่อให้เป็นนโยบายของรัฐบาล และส่งตัวแทนเข้ารับสมัครเลือกตั้งหรือสมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกันเพียงพอที่จะอยู่ร่วมกันได้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่เปิดเผย เพื่อชนะการเลือกตั้งที่ทำให้สามารถเข้าไปใช้อำนาจรัฐ ใช้อิทธิพลในการได้ประโยชน์และความได้เปรียบจากสิทธิอำนาจ

Neil A. Mc Donald (1953), Sigmund Neumann (1956), Robert Michels (1962), Roy C. Macridis (1967), Maurice Duverger (1972), Max Weber (1972) และ Richard L. Kolbe (1985) ได้มีแนวคิดใกล้เคียงกันว่า พรรคการเมือง คือ องค์การทางการเมืองที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีผลประโยชน์ เป็นอุดมคติร่วมกัน หรือเป็นการรวมตัวทางสังคมที่มีความต่อเนื่องพอสมควรที่จะแสวงหาคำแหน่ง หรือมีเจตนารมณ์ร่วมกันเพื่อต่อสู้หรือแข่งขันให้ได้มาซึ่งอำนาจภายใต้การนำของสมาชิกส่วนน้อยที่เป็นผู้นำ หรือเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาล หรือมุ่งควบคุมอำนาจรัฐบาล

กล่าวโดยสรุป พรรคการเมือง คือกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิด มีอุดมการณ์คล้ายคลึงกัน ร่วมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะผลักดันแนวความคิด อุดมการณ์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อการเข้าไปใช้อำนาจในการบริหารประเทศ

2. ความสำคัญของพรรคการเมือง

ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญยิ่งสถาบันหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นกลไกที่ทำให้การปกครองระบอบนี้บังเกิดความสำเร็จแบบทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงปฏิบัติ ถ้าไม่มีพรรคการเมืองก็ย่อมเป็นการยากลำบากในอันที่จะทำให้เกิดการรวมตัวของประชาชนเพื่อแสดงออกในเจตจำนงต่างๆ อาทิ เจตจำนงในด้านความคิดเห็น ซึ่งจะอยู่ในสภาพแห่งการรวมตัวที่มีลักษณะเป็นเจตนารมณ์โดยส่วนรวม เพราะโดยปกติความคิดเห็นของหมู่ประชาชนย่อมแตกต่างกัน ในเรื่องดังกล่าวจะต้องอาศัยพรรคการเมืองเป็น

ที่รวมให้ความคิดเห็นเหล่านั้นเป็นกลุ่มเป็นก้อนพอที่จะทำให้เกิดอิทธิพลกับบุคคลผู้รับผิดชอบในการบริหารประเทศ โดยนัยแห่งหลักการของความเป็นรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย

ปรีชา หงส์ไกรเลิศ (2524) สรุปไว้ว่า พรรคการเมืองมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนารเมืองขึ้น ด้วยเหตุว่าพรรคการเมืองเป็นกลไกต่อรองเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยส่วนรวม เป็นกลไกแก้ไขความขัดแย้งของบุคคลที่มีความคิดเห็นต่างกัน โดยการกำหนดนโยบายตามแนวกว้างๆ เพื่อให้ประชาชนโดยส่วนรวมสามารถยอมรับได้ Joseph La Palombara (1966) มีความเห็นว่า พรรคการเมืองเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลเพื่อแสดงพลังการเมืองอันจะเป็นการชักนำ โน้มน้าวประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าระบบประชาธิปไตยเป็นของประชาชน

กล่าวโดยสรุป พรรคการเมืองมีความสำคัญในการรวบรวมความคิดเห็นของประชาชน กำหนดขึ้นเป็นนโยบายของชาติ เป็นการรับรู้อำนาจอธิปไตยว่าเป็นของประชาชน ดังนั้นความคิดเห็นต่างๆ ของประชาชน จึงรวมตัวก่อตั้งขึ้นเป็นความคิดเห็นของชาติ แม้ความคิดเห็นของประชาชนเสรีมีหลายความคิดเห็น ซึ่งแยกกันอยู่ในพรรคการเมืองหลายพรรค แต่แนวนโยบายของแต่ละพรรคย่อมเป็นเครื่องแสดงออกถึงความเห็นอันเป็นกลุ่มก้อน แนวนโยบายเหล่านี้จะรวบรวมก่อตั้งขึ้นมาได้ก็เมื่อมีพรรคการเมืองขึ้นแล้ว ถ้าไม่มีพรรคการเมืองก็ไม่อาจรวบรวมความคิดเห็นเป็นกลุ่มก้อนได้ การรวมเป็นพรรคการเมืองจะทำให้มั่นคงและมีเสถียรภาพจนอาจได้รับความไว้วางใจให้จัดตั้งรัฐบาล การรวมกันเข้าเป็นพรรคการเมือง จะมีส่วนช่วยกลุ่มบุคคลมีความเข้มแข็งขึ้น และการอภิปรายตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับพรรคการเมือง ไปจนถึงระดับรัฐสภา จะช่วยการถ่วงถ่วงนโยบายซึ่งได้มาจากเสียงส่วนใหญ่ในพรรคการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย

3. หน้าที่ของพรรคการเมือง

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (2540) ได้ระบุหน้าที่ของพรรคการเมืองซึ่งถือเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวว่าพรรคการเมืองจะเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน พรรคการเมืองจะเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยประชาชนจะเป็นผู้คัดเลือกตัวแทนของตนเข้าไปมีอำนาจเพื่อจะสามารถตอบสนองความต้องการและ

ผลประโยชน์ของตนด้วยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จึงกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองในฐานะสถาบันทางการเมืองที่จะทำให้ประชาธิปไตยเป็นจริงขึ้นมาได้นั้น พรรคการเมืองจะต้องมีหน้าที่เบื้องต้นที่สำคัญสองประการ คือ มีหน้าที่คัดเลือกผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรมและมีความรู้ที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้บรรลุเป้าหมายของประชาธิปไตยได้ และมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามกระบวนการ ขั้นตอน วิธีการที่กำหนดไว้ตามกติกาของประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป สามารถแบ่งหน้าที่ของพรรคการเมืองออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. หน้าที่ทางการเมืองของพรรคการเมือง เป็นการทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างผู้นำทางการเมืองเป็นการสร้างความสำนึกทางการเมืองและสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่ประชาชน พรรคการเมืองเป็นผู้กลั่นกรองบุคคลเพื่อแข่งขันในการเลือกตั้ง มีการฝึกอบรมเพื่อยกระดับจิตสำนึกและความรู้ของสมาชิกพรรคของตนเองให้สูงขึ้น ควบคุมสมาชิกพรรคให้อยู่ในระเบียบวินัยของพรรคอย่างเคร่งครัด

2. หน้าที่ทางกฎหมายของพรรคการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 47 บัญญัติว่าพรรคการเมืองมีหน้าที่ประสานประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน โดยวิธีการประนีประนอมและต่อรองเพื่อคุมตำแหน่งในวงการบริหารราชการแผ่นดิน พรรคการเมืองมีหน้าที่สรรหาผู้นำทางการเมือง และการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง การมีหน้าที่สร้างสังคมการเมือง สร้างคุณค่าและทัศนคติของประชาชน และเป็นผู้เสนอนโยบายให้ประชาชนเลือกในการเลือกตั้ง พรรคการเมืองจึงเป็นกลไกให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง

4. บทบาทของพรรคการเมือง

จากหน้าที่ของพรรคการเมืองที่แสดงในข้างต้น อาจแยกบทบาทของพรรคการเมืองออกตามหน้าที่ที่พรรคการเมืองปฏิบัติ ดังนี้ บทบาทของพรรคการเมืองที่เกิดจากการทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ให้การศึกษามองแก่ประชาชน พรรคการเมืองจะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนว่าการปกครองประเทศเป็นเรื่องของประชาชนทุกคน ไม่ใช่เรื่องของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การให้ความรู้ดังกล่าวอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การแถลงนโยบายพรรคผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ หรือการจัดอภิปราย ปาฐกถาหรือการบรรยายให้ความรู้แก่ประชาชน เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพรรคการเมืองอันเกิดจากการทำหน้าที่เป็นสถาบันที่สร้างผู้นำทางการเมืองพรรคการเมืองจะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่สรรหา คัดเลือกและพัฒนาอบรมสมาชิกพรรค รวมทั้งเสนอให้เป็นผู้แทนพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั่วไป คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นตัวแทนของพรรคที่ถือเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก นั่นคือ จะต้องมีความสมบูรณ์ที่เสียสละ มีความรับผิดชอบ ส่วนรวม มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ในการเป็นตัวแทนของพรรค โดยวิธีการคัดเลือกกันภายในพรรคก่อนแล้วจะส่งผู้ที่เหมาะสมที่สุดให้เป็นผู้แทนของพรรค

บทบาทของพรรคการเมืองอันเกิดจากการทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ บทบาทนี้เกิดขึ้นจากการที่พรรคการเมืองทำหน้าที่ในการประสานประโยชน์ของกลุ่มหรือส่วนต่างๆ ให้มาอยู่ในพรรคเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีระบบพรรคใหญ่ทำให้แต่ละพรรคจะประกอบด้วยกลุ่มที่แตกต่างกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ ซึ่งพรรคการเมืองมุ่งประสานผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างจริงจังมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคม เช่น หน่วยงานของรัฐบาล เป็นต้น

บทบาทของพรรคการเมืองอันเกิดจากการทำหน้าที่เป็นรัฐบาลหรือฝ่ายค้าน พรรคการเมืองย่อมมีหน้าที่ในการส่งผู้แทนของพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้ง หากผู้แทนของพรรคได้รับเลือกตั้งเข้ามามากก็จะสามารถจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศได้ แต่หากเป็นพรรคที่ได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรน้อยกว่าก็จะอยู่ในฐานะเป็นฝ่ายค้าน ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของรัฐบาลต่อไป

บทบาทของพรรคการเมืองในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับประชาชน พรรคการเมืองมีบทบาทในการเชื่อมรัฐบาลกับประชาชนหรือกลุ่มต่างๆ ของสังคม โดยการที่ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง ที่จัดขึ้นโดยพรรคการเมืองตามแนวทางระบอบประชาธิปไตยซึ่งประชาชนทั่วไปมีแนวโน้มที่จะยอมรับกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระบอบการปกครองดังกล่าวรวมทั้งผลของการเลือกตั้งด้วย

ทฤษฎีการกำเนิดพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นกลไกและเป็นเครื่องมืออันสำคัญของการปกครองประเทศในสมัยปัจจุบัน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าพรรคการเมืองเป็นแบบแผนใหม่และผลของการขยายตัวของกาที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง ในบริบทเริ่มแรกของการก่อตั้งพรรคการเมือง ประสบกับอุปสรรคหลายประการ รัฐบาลหรือผู้ปกครองในหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรปได้พยายามขัดขวางมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง ด้วยเหตุที่รัฐบาลต่างหวั่นเกรงว่าบรรดาพรรคการเมืองจะร่วมมือกันโค่นล้มรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ในกาลต่อมาแนวความคิดเรื่องพรรคการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุที่ว่ารัฐบาลในหลายประเทศพิจารณาว่าการขัดขวางมิให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่มิอาจกระทำได้ โดยสภาพธรรมชาติของมนุษย์ชอบที่จะรวมกลุ่มเป็นหมู่คณะที่มีความคิดในทางการเมืองและเศรษฐกิจสอดคล้องตรงกัน

เกษม อุทยานิน อ้างถึงใน อานนท์ อาภาภิรม (2528) ได้ลำดับถึงการกำเนิดของพรรคการเมืองว่าการรวมตัวกันในทางการเมืองขึ้นเป็นกลุ่มนั้นมีมาแต่โบราณกาลจนกระทั่งศตวรรษที่ 17 เดิมมักเรียกว่าเป็น “กลุ่มพรรคพวก” (Faction) หรือ “กลุ่มผลประโยชน์” (Interest) ต่อมาในศตวรรษที่ 18 ประชาคมในยุโรปหลายประเทศ เช่น อังกฤษ เกิดการรวมกลุ่มเป็นสโมสร สมาคม ปรัชญา สมาคมผู้แทนราษฎรก่อนแล้ว และเรียกชื่อว่าเป็น “พรรค” (Party) อันอาจแปลความหมายเชิงกว้างได้ว่าเป็น “ฝ่าย” กล่าวคือเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก่อนที่จะตั้งเป็นพรรคการเมืองดังเช่นในปัจจุบัน ส่วนพรรคการเมืองในความหมายที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 ในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นชาติแรกที่ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ในคราวการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ.1800 (พ.ศ.2343) ซึ่งฝ่ายรีพับลิกันแบบเจฟเฟอร์สัน ได้รับชัยชนะการเลือกตั้งเหนือฝ่ายเฟเดอรัลลิสต์ อันกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นก่อนในยุโรปนับเป็นเวลาหลายทศวรรษ

กล่าวโดยสรุป พรรคการเมืองเป็นผลมาจากวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์ และสังคมในระยะ 100 กว่าปีที่ผ่านมานักรัฐศาสตร์ อาทิ Avery Leiserson, Joseph La Palombara

(1966), Maurice Duverger (1964) และ Myron Weiner (1966) ได้กำหนดนิยามและตั้งทฤษฎีการกำเนิดพรรคการเมืองไว้ทั้งการเมืองในอดีตและการเมืองสมัยใหม่ ดังนี้

การเมืองในอดีต พรรคการเมืองเป็นผลพวงทางประวัติศาสตร์ทางการปกครองของสังคมแต่ละประเทศ (Historical Situation Theories) เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในชนชั้นเศรษฐกิจ แนวคิดต่างๆ ขึ้น พรรคการเมืองก็ถือกำเนิดขึ้นจากสถานการณ์ดังกล่าว เช่น พรรคการเมืองกำเนิดจากความต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมือง (Participation Crisis) เห็นได้จากภายหลังการสลายตัวของระบบศักดินาในยุโรป ได้ก่อให้เกิดพรรคการเมืองขึ้นจากกลุ่มผู้ประกอบการและชนชั้นกลางมีความต้องการที่จะมีตัวแทนทางการเมืองในการปกครองประเทศ จึงรวมกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนการเรียกร้องสิทธิ ไม่เพียงแต่สัญญาว่าจะก่อให้เกิดความกินดีอยู่ดีทางเศรษฐกิจเท่านั้น ยังครอบคลุมถึงเงื่อนไขต่างๆ ทำให้มวลชนผู้ใช้แรงงานสนับสนุนชนชั้นกลางลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในยุโรปประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในเอเชียรวมถึงอเมริการาวคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งประชาชนมีความต้องการให้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดยให้ประชาชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย กลุ่มที่ต่อสู้ในการแสวงหาสิทธิในการปกครองประเทศซึ่งเป็นพวกชนชั้นกลางนั้น ได้แสวงหาความร่วมมือจากประชาชนทั่วไป จึงเป็นสาเหตุให้เกิดพรรคการเมืองขึ้น

พรรคการเมืองกำเนิดขึ้นจากวิกฤติการณ์เกี่ยวกับความชอบธรรม (Legitimacy Crisis) เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกว่าฐานะของรัฐบาลในการปกครองไม่ชอบธรรม ประชาชนจึงรวมตัวกันเพื่อแสวงหาความชอบธรรม พรรคการเมืองจึงกำเนิดขึ้นมาเพื่อยึดเหนี่ยวประชาชนที่มีความเห็นร่วมกันให้เป็นเอกภาพในการต่อสู้ล้มล้างฐานะความไม่ชอบธรรมนั้น ต้นแบบของพรรคการเมืองกำเนิดบนความชอบธรรม คือการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อปฏิวัติในฝรั่งเศสเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 18

พรรคการเมืองกำเนิดจากการบูรณาการวิกฤติความขัดแย้ง (Integration Crisis) เมื่อภายในรัฐเกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มชนต่างๆ อันเป็นอันตรายแก่เอกภาพของรัฐ พรรคการเมืองเกิดขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและผูกพันกันของประชาชน กรณีที่สอง พรรคการเมืองเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มทางเชื้อชาติจะแยกตัวออกเป็นเอกเทศ ทั้งนี้ พรรคการเมืองจะเป็นผู้ทำหน้าที่สร้างความเป็น

เอกภาพของกลุ่มเชื้อชาตินั้น พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในสองกรณีนี้เรียกว่ากำเนิดบนวิกฤติการณ์
เกี่ยววาระภาพ

พรรคการเมืองกำเนิดจากความคิดเห็นหรืออุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน (Ideological Theories) อาจเป็นความคิดเห็นในเรื่องรัฐ สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา โดยมีรากฐานจากปรัชญาเดียวกัน เช่น พรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคที่ยึดถือ ปรัชญามาร์กซิสม์ พรรคแรงงานของอังกฤษ เป็นพรรคที่ยึดถืออุดมการณ์สังคมนิยม และพรรคคริสเตียนเคโมเครติกแห่งอิตาลี ซึ่งกำกับโดยพระคริสเตียนมีอุดมการณ์ของคริสเตียนและการปฏิรูปสังคม

พรรคการเมืองกำเนิดจากความแตกต่างทางความคิดหรือจิตของบุคคล (Psychological Theories) โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์มีลักษณะเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ พวกที่ชอบความมีอยู่แล้ว หรืออนุรักษนิยม (Conservatives) กับพวกที่ชอบการเปลี่ยนแปลง (Liberals) อีกทั้งอาจแบ่งได้อีกสองประเภท คือ พวกที่มองโลกในแง่ดี (Optimists) กับพวกที่มองโลกในแง่ร้าย (Pessimists) จากสมมุติฐานทางจิตวิทยาดังกล่าว จึงเป็นที่มาทำให้เกิดการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองที่มีแนวคิดต่างกัน คือ กลุ่มที่มองโลกและสังคมในแง่ดี ได้แก่กลุ่มหัวเก่า กับ กลุ่มสมัยใหม่ กลุ่มหัวเก่าชอบการอยู่ในสภาพที่คงที่ ถือว่าสภาพปัจจุบันที่ดำเนินอยู่นี้ดีแล้ว สภาพการณ์ที่ดำเนินมาในอดีตก็มีความน่าพอใจ จึงไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสมัยใหม่ ตรงกันข้ามกับกลุ่มสมัยใหม่หรือเสรีนิยม ถือการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความก้าวหน้า มีความยินดีในการเปลี่ยนแปลง เห็นคุณค่าในการศึกษา เปิดโอกาสในการแสดงออกโดยทัศนะที่เป็นเสรี ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มที่มองโลกและสังคมในแง่ร้าย ได้แก่ กลุ่มปฏิวัติ กับ กลุ่มปฏิภิกิริยา โดยกลุ่มปฏิภิกิริยานิยมการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรงเพื่อให้ได้เห็นประจักษ์ ไม่ชอบวิธีการแบบมีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน ชอบความเฉียบพลัน ขณะที่กลุ่มปฏิภิกิริยา มีความคิดคำนึงถึงอดีตจึงพยายามกลับไปคิดคำนึงและดำรงชีวิตเหมือนเช่นในอดีตแต่ก่อน

พรรคการเมืองกำเนิดจากสภาพเศรษฐกิจสังคม (Social-Economical Theories) โดยมองหรือวัดความเป็นพรรคการเมืองที่ชนชั้นใดเป็นผู้สนับสนุนพรรคการเมือง ระดับการศึกษา เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร ทฤษฎีนี้มองฐานการรวมพรรคการเมืองและสังคมเหมือนกันรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเพื่อที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มตน เช่น พรรคคอมมิวนิสต์จัดตั้ง

ขึ้นเพื่อเป็นผู้นำปกป้องผลประโยชน์ชนชั้นกรรมาชีพ และ กลุ่มทอรั่ในอังกฤษ (พรรคอนุรักษนิยมในปัจจุบัน) จัดตั้งขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์หรือเป็นตัวแทนของเจ้าที่ดิน พวกขุนนาง

พรรคการเมืองกำเนิดจากความต้องการที่จะพัฒนา (Developmental Theories) เหตุมาจากกลุ่มผู้นำทางการเมืองต้องการแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชน เพื่อที่กลุ่มของตนเองจะได้มีอำนาจหรือรักษาอำนาจไว้ ถึงแม้ประชาชนจะไม่ค่อยสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองก็ตาม อีกทั้งเห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของประชาชนว่าประชาชนมีสิทธิที่จะใช้อำนาจ ซึ่งภายใต้ความต้องการที่จะพัฒนานั้น พรรคการเมืองจะเกิดขึ้นจากความขัดแย้งในผลประโยชน์ของกลุ่มคนในสังคม คนในสังคมตระหนักว่าตนมีสิทธิที่จะมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจ เห็นได้ในประเทศที่มีระบบการเมืองแบบเสรี ความต้องการที่จะพัฒนาก่อให้เกิดพรรคการเมืองที่มาจากกลุ่มผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจอยู่ก่อนแล้วต้องการจะแสวงหาความสนใจจากประชาชนให้สนับสนุนอำนาจของตน แม้ว่าประชาชนจะยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองโดยตรงก็ตาม กรณีนี้จะเป็นเหตุการณ์ในระบบการเมืองที่ไม่มีการแข่งขัน หรือ ความต้องการที่จะพัฒนาก่อให้เกิดพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ที่จะแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันไป พรรคการเมืองตามหลักเกณฑ์นี้จะเกิดขึ้นเฉพาะในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น

พรรคการเมืองกำเนิดจากการจัดการองค์การ (Organizational Theories) โดยเมื่อมีผู้นำทางการเมืองแล้ว ผู้นำนิยมผู้สนับสนุนก็ตามมาเป็นจำนวนมาก ด้วยความเชื่อมั่นในคุณวุฒิ ความรู้ คุณธรรม เกิดความนิยมในตัวบุคคล จึงทำให้เกิดเป็นพรรคการเมือง เพื่อจัดระเบียบและสายงานให้มีการบังคับบัญชา การเกิดพรรคการเมืองลักษณะนี้เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกที่มีความศรัทธาในตัวผู้นำพรรค เช่น พรรคพลังธรรมของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ช่วงพ.ศ.2531 ของประเทศไทย หรือ พรรค Movement of Democrats แห่งฝรั่งเศสที่ก่อตั้งด้วยความนิยมในตัวประธานาธิบดีชาร์ลส์ เดอโกลล์ เป็นต้น พรรคการเมืองลักษณะนี้แตกสลายง่ายเมื่อผู้นำสิ้นบารมีลงไป พรรคการเมืองก็อาจถูกกลืนเลิกในที่สุด

พรรคการเมืองกำเนิดสืบเนื่องมาจากสถาบันทางการเมือง (Institutional Theories) คือ รัฐสภาพอยู่ก่อนและพรรคการเมืองตามมาเพื่อเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐสภา ทำให้ผู้แทนราษฎรรวมตัวกันเป็นคณะหรือกลุ่ม ซึ่งในระยะเริ่มแรกของระบบรัฐสภา พรรคการเมือง

เริ่มต้นก่อกำเนิดขึ้นในรัฐสภาก่อน (Electoral and Inter-Parliamentary Origin of Political Parties) กลุ่มการเมืองมีโครงสร้างจำกัดอยู่เฉพาะแต่ในรัฐสภาเพื่อหาทางจัดตั้งรัฐบาลหรือให้รัฐบาลรับนโยบายหรือความคิดเห็นของกลุ่มตนไปปฏิบัติ โดยผู้แทนในรัฐสภาได้รวมตัวเป็นกลุ่มในสภา อันเนื่องมาจากความคิดเห็นในลัทธิการเมืองที่คล้ายคลึงกันที่ปฏิบัติหน้าที่ในรัฐสภา อีกทั้งเป็นผลมาจากการขยายจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งมากขึ้น ทำให้ผู้แทนที่อยู่ในรัฐสภาต้องติดต่อสัมพันธ์กับคณะกรรมการดำเนินการเลือกตั้งให้มากที่สุด เพื่อที่จะได้รับเลือกตั้งจนในที่สุดต้องจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาเพื่อดำเนินการ

การเมืองในยุคสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 19 ได้มีการขยายสิทธิการออกเสียงเลือกตั้งออกไปเพื่อบรรลุเป้าหมายจึงจำเป็นต้องมีพรรคการเมืองออกไปหาเสียงสนับสนุนจากประชาชน เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มตนได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเพื่อจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองจึงต้องขยายโครงสร้างออกไปนอกรัฐสภา เช่น พรรคอนุรักษนิยม และ พรรคเสรีนิยม ในอังกฤษ พรรคเดโมแครต และ พรรครีพับลิกัน ในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น อีกทั้งองค์การภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมและแทรกแซงทางการเมือง ได้แก่ สมาคมอาชีพ สหพันธ์กรรมการองค์การศาสนา สมาคมนักหนังสือพิมพ์ สมาคมปรัชญา ได้กำเนิดพรรคการเมืองนอกรัฐสภาขึ้น (Extra-Parliamentary Origin of Political Parties) เช่น พรรคแรงงานของอังกฤษ ก่อตั้งขึ้นโดยสหพันธ์กรรมกร พรรคคริสเตียนเดโมแครตของเยอรมัน ก่อตั้งโดยองค์การศาสนาคริสต์กลุ่มคริสเตียน พรรคอนุรักษนิยมแคทอลิกของเนเธอร์แลนด์ ก่อตั้งโดยองค์การแคทอลิก พรรคฟาสซิสต์ของอิตาลี ก่อตั้งโดยสมาคมทหารผ่านศึกอิตาลี เป็นต้น พรรคการเมืองซึ่งก่อตั้งขึ้นนอกรัฐสภานี้มักเป็นพรรคแบบมวลชนซึ่งยึดถืออุดมการณ์ มีระเบียบวินัย เข้มงวดกว่าพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในรัฐสภา

ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง

ระบบการเมืองที่พัฒนาแล้ว ก็คือ ระบบการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในสังคมอย่างกว้างขวาง และจะต้องเป็นระบบที่ได้รับการยอมรับในประสิทธิภาพ ในการแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสนองต่อความต้องการที่เกิดขึ้นในสังคมได้ พรรคการเมืองที่พัฒนาแล้วย่อมมีบทบาทส่งเสริมให้การเมืองพัฒนายิ่งขึ้นไปด้วย

1. ความหมายของการพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง

จากการศึกษาความหมายของการพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง พบว่า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2538) ให้ความหมายของการพัฒนาทางการเมือง ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ระบบการเมืองและกระบวนการทางการเมืองสามารถเปิดกว้างให้กลุ่มบุคคลในสังคมที่ต้องการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองสามารถถือครองและใช้อำนาจนี้ รวมทั้งประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น พัฒนาการทางการเมือง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเอง โดยพลังทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยทั่วไปเป็นตัวผลักดัน

ปฤษฎา ธรรมธร (2544) เห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์การทางการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการเมืองที่ปรารถนาที่พึงประสงค์

ลิขิต ชีรเวคิน (2519) สรุปว่าเป็น กระบวนการเพิ่มความสามารถของระบบการเมืองโดยอาศัยผู้นำทางการเมือง อุดมการณ์ การพัฒนาการเมืองเพื่อให้เกิดการสนับสนุนเพื่อตอบสนองต่อการเรียกร้องของสังคม

Lucian W. Pye (1966) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาทางการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้ทันสมัย

กล่าวโดยสรุป สามารถแบ่งความหมายของการพัฒนาทางการเมืองไว้ 5 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาทางการเมือง คือ การเสริมสร้างรัฐ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่มีการปฏิรูปการเมืองจากระบบเดิมไปสู่ระบบที่มีสมรรถนะในการดำรงรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ระดมทรัพยากรเพื่อสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพ จะได้รับการยอมรับจากนานาชาติในฐานะรัฐอธิปไตย ถือเป็น การส่งเสริมรัฐชาติโดยใช้นโยบายรัฐชาตินิยมเป็นเครื่องมือสำคัญปรากฏการณ์นี้เป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาการเมือง

2. การพัฒนาทางการเมือง เป็นการระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แนวคิดนี้ถือว่าอำนาจทางการเมืองเป็นของประชาชน ดังนั้น ต้องให้ประชาชนแสดงบทบาทการควบคุม กำกับ และตรวจสอบระบบการเมือง เพื่อให้มั่นใจว่าบริหารประเทศ เป็นไป

เพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง บางทีคนเห็นว่า การชุมนุม การเคลื่อนไหวของประชาชน เป็นการนำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมือง ทำให้ระบบการเมืองล้าหลังก็จะเกิดในสังคมที่ไร้เสถียรภาพทางการเมืองอันรวมถึงเสถียรภาพของรัฐบาลด้วย แต่โดยเนื้อแท้แล้ว การชุมนุมเคลื่อนไหวของประชาชน คือ การแสดงออกถึงความต้องการให้ผู้บริหารประเทศเร่งแก้ไขปัญหา หากผู้บริหารไม่สามารถสนองตอบต่อประชาชน ก็ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกสรรผู้อื่นเข้ามาทำหน้าที่แทน การระดมพลังประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการสะท้อนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงของประชาชน ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ดัชนีที่บ่งบอกถึงระดับการพัฒนาทางการเมืองของแต่ละสังคม

3. การพัฒนาการเมือง เป็นการสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ การทำให้ระบบการเมืองมีความมั่นคง อีกทั้งยังหมายถึงการระดมสรรพกำลังและอำนาจ โดยเชื่อว่าระบบการเมืองที่มีอำนาจมีศักยภาพมีความสามารถในการใช้อำนาจบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบการเมืองที่ไม่มั่นคง การตัดสินใจของฝ่ายบริหารในทางปฏิบัติต่ำมาก โดยเฉพาะอำนาจในการริเริ่มนโยบายใหม่แทบไม่มีเลย ดังนั้น ระบบการเมืองใดที่มีความสามารถระดมสรรพกำลังและอำนาจของรัฐ เพื่อเสริมสร้างการบริหารและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม แสดงว่าระบบสังคมนั้นมีระดับการพัฒนาทางการเมืองสูง

4. การพัฒนาทางการเมือง คือ มิติหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวความคิดนี้เห็นว่า รูปแบบทั้งหมดของการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ไม่มีการพัฒนาด้านใดที่เป็นอิสระจากกันโดยสิ้นเชิง เช่น ความทันสมัยเป็นรูปแบบการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ดังนั้น กระบวนการพัฒนาทางการเมืองจึงเป็นมิติหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งพึ่งพาซึ่งกันและกัน

5. การพัฒนาทางการเมือง คือ การสร้างเสถียรภาพและการเปลี่ยนแปลงตามระเบียบกติกาศาสนา แนวความคิดนี้มีความเห็นว่า ปรัชญาการณสำคัญๆของระบบการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลง ระบบการเมืองอาจเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมอาจส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่ระบบการเมืองที่พัฒนาแล้ว การเปลี่ยนแปลงใดๆ จะต้องเป็นไปตามกติกาศาสนาหรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ กล่าวคือ จะไม่มีการใช้กำลังนอกระบบเพื่อเปลี่ยนแปลงอำนาจ

ทางการเมือง ระบบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงตามกฎเกณฑ์จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงตามกติกาจะทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อเสถียรภาพของประเทศ

2. มิติและลักษณะในการพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง

กนก วงษ์ตระหง่าน (2536) ได้อธิบายการพัฒนาพรรคการเมืองในแง่มุมทางวิชาการ 2 มิติ ได้แก่ มิติภายในและมิติภายนอกพรรค มิติภายในพรรคการเมือง คือ การพัฒนาพรรคการเมืองเกิดขึ้นจากลักษณะภายในของพรรคการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในเชิงคุณภาพ ในส่วนมิติภายนอกพรรคการเมือง ได้แก่ ระยะเวลาของระบอบประชาธิปไตย ข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญที่ว่าด้วยสิทธิพื้นฐานว่าด้วยผู้แทนราษฎร การจัดตั้งรัฐบาล ขั้นตอนและวิธีการทางการเมือง ระบบการเลือกตั้ง Almond และ Powell (1966) กล่าวถึงการพัฒนาทางการเมืองว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบทางโลก เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมจารีตประเพณีมักเป็นแบบที่ไม่มีเหตุผลยึดถือในเรื่อง โชคลางหรือความเชื่อที่มีติดต่อกันโดยไม่มีเหตุผล ส่วนการทำวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นแบบทางโลกนั้น หมายถึงการทำให้วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นแบบมีเหตุผลมิใช่เป็นเรื่อง โชคลางหรือความเชื่ออย่างมมงาย เป็นแบบที่คำนึงถึงข้อเท็จจริงคือในการเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะอย่างไรอย่างหนึ่งต้องพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นจริง Lucian W. Pye (1966) ได้วางลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองไว้สามประการ อันประกอบด้วย ความเท่าเทียมกัน (Equality) ความสามารถของระบบการเมือง (Capacity) และการแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะ (Differentiation and Specialization)

3. แนวคิดทฤษฎีด้านพัฒนาการเมืองของพรรคการเมือง

พัฒนาการเมืองของพรรคการเมืองดำเนินไปได้ในหลายทิศทาง จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของนักรัฐศาสตร์ ได้แก่ Daniel Lerner (1958), Karl Deutsch (1961), David Apter (1965), Almond & Powell (1966), Samuel P. Huntington (1968), Joan M. Nelson (1976), ลิขิต ชีรวิน (2526) และ สุจิต บุญบงการ (2542) ดังนี้

พรรคการเมืองพัฒนาด้วยระบบ-หน้าที่ภายในพรรค (Systems-Functions Theory) โดยพิจารณาที่หน้าที่ ระบบ และกิจกรรมของพรรคการเมืองจะสะท้อนถึงความสามารถในการอยู่รอดและการพัฒนาของพรรคการเมืองนั้น เช่น พรรคการเมืองมีระบบควบคุมความประพฤติของสมาชิก

มีระบบในการดึงทรัพยากรและสรรพกำลังมาใช้ มีระบบในการแบ่งทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่าจากกลุ่มหนึ่งมาอีกกลุ่มหนึ่ง มีระบบการเปลี่ยน “ส่วนที่นำเข้าไป” (input) เป็น “ส่วนที่ออกมา” (output) ได้แก่ ส่วนที่เป็น input คือ การเรียกร้อง การสนับสนุน การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การสรรหาผู้นำทางการเมือง การติดต่อสื่อสารทางการเมือง เป็นต้น output ของระบบจะเริ่มจากการดำเนินการซึ่งให้เห็นชัดเจนว่าผลประโยชน์หรือความต้องการของพรรคเป็นอย่างไร ต่อจากนั้นจะเป็นการรวบรวมข้อเรียกร้องต่างๆ ให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน กระบวนการเปลี่ยน input เป็น output ประกอบด้วย การกำหนดข้อบังคับ การนำข้อบังคับไปปฏิบัติ การตีความข้อบังคับ ส่วนข้อบังคับ หรือ output เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของระบบในด้านต่างๆ ดังนี้ การควบคุมการประพฤติปฏิบัติ การดึงทรัพยากรและสรรพกำลังมาใช้ การแบ่งสรรทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่า การเน้นค่านิยมที่ยอมรับกันอยู่ในระบบนั้น นอกจากนี้หากพรรคการเมืองมีระบบที่เกี่ยวกับการบำรุงรักษาและการปรับปรุง ได้แก่ การสรรหาผู้นำทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ต่างๆ รวมถึงการอบรมให้เกิดความคุ้นเคยกับระบบ ก็จะเป็นกลไกในการพัฒนาของพรรคการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

พรรคการเมืองพัฒนาด้วยกระบวนการทางสังคม (Social Process Theory) โดยเชื่อมโยงพฤติกรรมกระบวนการทางการเมืองกับกระบวนการทางสังคม เช่น การขยายตัวของสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม และการขยายตัวของสื่อมวลชน วิธีนี้เน้นการตั้งสมมติฐานและการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ เช่น การหาความสัมพันธ์ของตัวแปรทางด้านสื่อมวลชน คือ วิทยุ ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์ กับการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ ผู้ที่เป็นสมัยใหม่ หมายถึง ผู้ที่มี “บุคลิกภาพที่เคลื่อนที่ได้” (mobile personality) คือ ผู้ที่ตื่นตัวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของความเป็นสมัยใหม่ คือ ความสามารถที่จะมองตนเองในบทบาทใหม่ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการพัฒนาการเมือง โดยให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการที่ความผูกพันแบบเก่าทางสังคม เศรษฐกิจและจิตวิทยาผู้กร่อนหรือแตกสลายไป บุคคลพร้อมที่จะรับแบบแผนใหม่ของการอบรมขัดเกลาทางสังคมและพฤติกรรม ดังนั้นจึงเป็นกระบวนการที่ผลักดันมนุษย์ออกจากแวงดวงของจารีตประเพณีความงดงามอยู่ในความคิดแบบเก่าและชีวิตแบบเก่าที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นชีวิตแบบใหม่ในโลกของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยกำหนดตัวชีวิต 7 ตัว สำหรับวัดกระบวนการการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ (1) จำนวนประชากรที่รับความเป็นสมัยใหม่ เช่น มีชีวิตสมัยใหม่ การใช้เครื่องจักร เป็นต้น (2) จำนวนคนที่รับสื่อมวลชน (3) จำนวนประชากรที่เปลี่ยนที่อยู่ (4) การขยายตัวของสังคมเมือง (5) จำนวนประชากรที่เปลี่ยนจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพอย่างอื่น (6) จำนวนคนที่รู้หนังสือ และ (7) รายได้เฉลี่ยต่อหัว โดยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการทางสังคมมีผลต่อการเมืองหลายประการที่สำคัญ เช่น มีคนจำนวนมากขึ้นที่รู้สึกถึงผลกระทบของการเมือง พวกนี้ไม่ใช่พวกชนชั้นนำแต่อาจเป็นกรรมกร โรงงาน ชาวนา นักศึกษา อันเป็นผลให้การดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองเกิดการกดดันหรือความตึงเครียดทางการเมืองมากขึ้น ข้อเรียกร้องของประชาชนมีมากขึ้น ซึ่งระบบการเมืองแบบจารีตประเพณีไม่สามารถตอบสนองได้ รัฐบาลต้องมีคุณภาพที่ดีและมีขอบเขตของความรับผิดชอบมากขึ้น เพราะข้อเรียกร้องดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีต เช่น ที่อยู่อาศัย การว่างงาน การประกันสังคม เป็นต้น รัฐบาลจะต้องมีนักการเมืองที่รับผิดชอบและมีความรอบรู้สูง มีข้าราชการที่มีคุณภาพ มีความชำนาญ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นแรงกระตุ้นให้มีการปฏิรูปทั้งการเมืองและการบริหาร กระบวนการนี้ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำใหม่ ผู้นำเก่า เช่น หัวหน้าเผ่าเจ้าของที่ดิน ชุนนาง ไม่มีความสามารถพอที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ผู้นำใหม่มักจะมาจากพรรคการเมือง จากระบบราชการและจากทหาร ผลอีกอันหนึ่ง คือ การขยายตัวของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในด้านจำนวนผู้ที่มาออกเสียงเลือกตั้งในรูปแบบของการเดินขบวน จลาจล นัดหยุดงาน ตลอดจนการติดต่อกันในทางการเมือง ผลอันต่อมาเป็นเรื่องของการทำลายล้างอิทธิพลท้องถิ่น และทำให้คนสนใจในเรื่องระดับชาติ กระบวนการนี้อาจทำให้รัฐมีความมั่นคงขึ้นถ้ารัฐนั้นประกอบด้วย ประชาชนที่มีภาษา วัฒนธรรม และสถาบันทางสังคมอื่นๆ คล้ายคลึงกัน แต่อาจทำให้เกิดการแตกแยกในรัฐที่มีความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวสูง อย่างไรก็ตามปัญหานี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของรัฐบาล ถ้าไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ประชาชนอาจปลื้มตัวออกจากระบบ

พรรคการเมืองพัฒนาด้วยภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งความทันสมัยนี้อธิบายได้ในสามประการ คือ เป็นเรื่องของการแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างซับซ้อนมากขึ้น เป็นเรื่องการขยายอำนาจการปกครองของรัฐบาลกลางให้ครอบคลุมไปทั่วรัฐทุกส่วนในรัฐอยู่ภายใต้รัฐบาลเดียวกัน อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และสุดท้ายเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นผลกระทบจากการพัฒนา

ทางเศรษฐกิจ เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดภาวะทันสมัยขึ้น ส่งผลให้คนในสังคมมีระบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สูง หรือสามารถยกระดับสถานะทางสังคมให้สูงขึ้น หากการพัฒนาทางเศรษฐกิจยังอยู่ในระดับต่ำก็จะกลายเป็นสาเหตุให้ประชาชนเกิดความคับข้องใจสูง โดยที่รัฐบาลไม่อาจจะตอบสนองต่อโอกาสในการเลื่อนฐานะทางสังคมได้ สภาพการณ์ดังกล่าวจะส่งผลให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เพื่อที่จะผลักดันให้รัฐบาลตอบสนองความต้องการของตนให้ได้ แต่ถ้าการพัฒนาสถาบันทางการเมืองนั้น ไม่มีประสิทธิภาพสูงพอ ก็จะส่งผลให้เกิดการไร้เสถียรภาพทางการเมืองขึ้นในที่สุด จึงมีข้อสังเกตว่า ผลกระทบจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการไร้เสถียรภาพทางการเมือง การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้นเป็นเพราะผลมาจากความคับข้องใจของประชาชนในสังคม ระดับของความคับข้องใจนี้ยืดหยุ่นและผันแปรไปตามภาวะทางเศรษฐกิจ ในกรณีที่ภาวะทางเศรษฐกิจดี ความคับข้องใจของคนในสังคมก็จะมีต่ำ ในทางกลับกันหากภาวะเศรษฐกิจถดถอยหรือเกิดกรณีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น ก็จะทำให้ประชาชนมีความคับข้องใจสูง ซึ่งจะเป็นสาเหตุที่ผลักดันให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลใดก็ตามนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในระยะที่ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ และหากประชาชนมีความคับข้องใจสูง จะส่งผลให้ระบบการเมืองไร้เสถียรภาพอันเป็นผลเชิงลบ ในบางบริบทของสังคมการเมืองอาจเป็นแรงผลักดันให้ประชาชนเกิดการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เปลี่ยนแปลงรัฐบาล หรือผู้บริหารประเทศ หรือถึงขั้นเกิดปฏิวัติรัฐประหารยึดอำนาจ เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองขึ้นในที่สุด

พรรคการเมืองพัฒนาด้วยการสร้างความเป็นสถาบัน (Institutionalization Theory) แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นโดย แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองว่ามีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและการสร้างสถาบันทางการเมือง ความสัมพันธ์อันนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีเสถียรภาพทางการเมือง องค์การหรือหน่วยงานทางการเมืองที่สามารถพัฒนาความเป็นสถาบันของตนและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองได้ น่าจะเป็นพรรคการเมืองมากกว่าทหาร โดยชี้ให้เห็นว่าการปกครองของทหารจะล้มเหลวถ้าไม่สามารถ

เปลี่ยนการปกครองของตนมาเป็นแบบที่มีฐานสนับสนุนโดยพรรคการเมือง การสร้างความเป็นสถาบันเป็นเรื่องที่แตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เป็นสมัยใหม่ โดยเป็นการพัฒนาทางการเมืองโดยการสร้างความเป็นสถาบันให้กับระบบ เพื่อให้ระบบสามารถเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณี มาสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้โดยไม่มีควมวุ่นวายไร้เสถียรภาพ ทุกระบบสามารถเปลี่ยนแปลงจากระบบการเมืองแบบเก่าไปสู่ระบบแบบใหม่ได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่อง หลายประเทศประสบกับการใช้กำลังรุนแรงทางการเมืองจนการเปลี่ยนแปลงต้องชะงักงัน เกิดความเสื่อมทางการเมือง ดังนั้นการทำให้ระบบการเมืองสามารถแก้ไขปัญหาความวุ่นวายอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ได้ จะต้องสร้างให้ระบบและสถาบันให้มีลักษณะของ “ความเป็นสถาบัน” ด้วยลักษณะเช่นนี้เท่านั้น ระบบหรือสถาบันทางการเมืองจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถรองรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นของประชาชนได้อย่างดี

แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) แสดงสภาพการพัฒนาการเมืองในทัศนะการสร้างความเป็นสถาบันในระบบนี้ต้องการตัวแปร 2 ประการ คือ ขอบข่ายของการสนับสนุนที่ประชาชนพึงมีต่อระบบการเมือง (Scope of Support) หมายถึง ความมากหรือน้อยที่ประชาชนให้การสนับสนุน เต็มใจที่จะผูกพันอย่างซื่อสัตย์อยู่กับชนชั้น เผ่าพันธุ์ ภูมิภาค ภาระบวการทางการเมือง และระดับของความเป็นสถาบันของระบบการเมือง (Level of Institutionalization) หมายถึง ภาระบวการซึ่งองค์การทางการเมืองและภาระบวการทางการเมืองมีคุณค่าและเสถียรภาพสามารถที่จะสนองต่อความคาดหวังหรือความต้องการที่เกิดขึ้นมาใหม่ได้ แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ยังได้แสดงขั้นตอนการพัฒนาทางการเมืองมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรกของการพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง โดยการที่พรรคการเมืองแบ่งเป็นฝักฝ่าย (Factionalism) เป็นขั้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมแต่ยังอยู่ในระดับต่ำ กิจกรรมยังคงเป็นของคนส่วนน้อยที่แข่งขันกันเพื่อเป้าหมายของตน พรรคยังขาดการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรหรือในรัฐบาลยังคงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีจำนวนน้อย หรือมีขนาดเล็กที่ยึดติดกับตัวผู้นำ ต่อมาคือการที่พรรคการเมืองแบ่งเป็นขั้วทางการเมือง (Polarization) เป็นขั้นที่สำคัญต่อการพัฒนาระบบการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนขยายตัวขึ้น กลุ่มพลังทางสังคมเริ่มมีบทบาททางการเมือง พรรคการเมืองเริ่มสร้างสัมพันธที่เป็ระบบกับกลุ่มพลังทางสังคม กลุ่ม

หรือฝักฝ่ายทางการเมืองที่เคยมีมา เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มทางการเมืองใหม่ส่งผลให้พรรคการเมืองขยายตัวออกไป บรรดากลุ่มการเมืองต่างเข้ามาแข่งขันทางการเมืองภายใต้กติกาทางการเมืองเดียวกัน ขั้นที่สามคือการที่พรรคการเมืองมีการขยายตัว (Expansion) เป็นขั้นตอนที่พรรคที่เข้มแข็งสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนในวงกว้างได้ โดยอาศัยกลไกและระบบภายในพรรคที่มีประสิทธิภาพ ผู้นำทางการเมืองมีความมุ่งมั่นและสำนึกที่จะสร้างพรรคให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนเพื่อนำไปสู่ชัยชนะทางการเมือง กล่าวคือ ได้อำนาจทางการเมืองที่สามารถนำมาบริหารประเทศและจัดระเบียบของสังคมให้เรียบร้อย ทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองขึ้น และขั้นสุดท้ายคือการที่พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบัน (Institutionalization) เมื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองขยายตัวอย่างกว้างขวางส่งผลให้ระบบการเมืองพัฒนา บรรดากลุ่มการเมืองถูกกำหนดให้เข้ามาแข่งขันทางการเมืองตามกติกาที่ระบบการเมืองได้กำหนดไว้ สภาพการพัฒนาของระบบการเมืองนี้ส่งผลให้พรรคการเมืองพัฒนาความเป็นสถาบันของตนเองขึ้น

พรรคการเมืองพัฒนาด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation Theory) ในจำนวนปัญหาที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาทางการเมือง คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะเห็นได้ว่าพัฒนาการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันของประชาชน ความสามารถของระบบการเมืองที่จะดูดซึมกลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่มีความต้องการเข้ามา มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล การพัฒนาประชาธิปไตย ตลอดจนการเสริมสร้างระบบการเมืองสมัยใหม่ ทั้งหมดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งสิ้น การมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจเป็นได้ทั้งจุดมุ่งหมายและวิธีการของการพัฒนา การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นจุดหมายนั้นเพราะความเชื่อที่ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นลักษณะสำคัญของสังคมที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น เมื่อมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมก็ต้องพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นด้วย สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ถือว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งนั้น หมายถึง วิธีการของผู้นำไปสู่จุดประสงค์อีกอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อเสริมสร้างอำนาจของผู้นำหรือเพื่อพัฒนาประเทศ เป็นต้น หรือในประเทศที่สาม การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นผลพลอยได้ของการพัฒนา เช่น เมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีผลให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองและนำไปสู่การขยายตัวของการมีส่วนร่วมทางการเมือง บทบาทหรือผลของการมีส่วนร่วมทางการเมือง บทบาทหรือผลของการมีส่วนร่วมทางการเมืองข้างต้นนี้ มีผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาทางการเมือง วิธีการ

กระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ การทำให้ประชาชนคุ้นเคยกับการเลือกตั้ง ให้ประชาชนเห็นว่าการเลือกตั้งเป็นชีวิตทางการเมืองที่ขาดเสียมิได้ พยายามสร้างให้การไปลงคะแนนเสียงเป็นนิสัยของประชาชน การทำให้การเลือกตั้งมีความหมายต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากขึ้นด้วยความสมัครใจ กระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทำให้บรรดาพรรคการเมืองหรือกลุ่มทางการเมืองทั้งหลายสรรหาผู้ที่มีคุณสมบัติ เช่น อาจเป็นคนที่มิเชื่อเสียงมีความรู้ความสามารถเป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป เป็นผู้ที่มีความสำเร็จหรือมีบุคลิกที่ชื่นชอบ เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชน กระตุ้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยการออกกฎหมายบังคับให้ทุกคนไปลงคะแนนเสียง เป็นการเปลี่ยนสิทธิการลงคะแนนให้เป็นหน้าที่ หรือกระตุ้นการมีส่วนร่วมโดยการมอบสิทธิบางอย่างให้กับผู้ลงคะแนน เช่น การลดภาษีเงินได้ให้กับผู้ที่ลงคะแนนเสียง แต่ก็อาจถูกพิจารณาว่ามีลักษณะติดสินบนโดยรัฐให้มาลงคะแนน รวมถึงการกระตุ้นการมีส่วนร่วมโดยการเพิ่มระดับการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นมาตรการระยะยาว

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลมีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นเรื่องของกิจกรรม ไม่ใช่ทัศนคติ แม้จะยอมรับว่าทัศนคติทางการเมืองมีผลต่อรูปแบบหรือการแสดงออกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเรื่องของกิจกรรม ไม่ใช่เรื่องราวของความคิด ความรู้สึก หรือความเชื่อทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองใช้สำหรับบุคคลธรรมดา ส่วนนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองนั้น การเกี่ยวข้องกับการเมืองเรียกว่าเป็นอาชีพของเขา เป็นเรื่องของการมีบทบาททางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นเรื่องของการแสดงออกเป็นความพยายาม เพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศในการสนับสนุนรัฐบาล หรือเปลี่ยนแปลงผู้นำรัฐบาล ปกป้องหรือเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำและสถาบันทางการเมืองต่างๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นไปได้ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย สันติหรือรุนแรง ความประสงค์ที่จะผลักดันรัฐบาลนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่สร้างหรือริเริ่มขึ้นจากตัวผู้มีส่วนร่วมเอง แต่อาจจะมาจากผู้อื่นรวมทั้งจากผู้นำทางการเมืองเองได้ด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจไม่มีผลเปลี่ยนแปลงต่อการตัดสินใจของผู้นำหรือรัฐบาลแต่อย่างใด แม้ว่าผู้มีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์กดดันรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีผลมากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมซึ่งมักมี

อำนาจทางการเมืองไม่มากและไม่สามารถผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลได้ตลอดเวลาและทุกเรื่อง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของระบบการเมืองสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมักมีความตื่นตัวหรือสนใจในทางการเมืองสูงกว่าในระบบจารีตประเพณี อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของระบบการเมืองสมัยใหม่ ในระบบการเมืองประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีหลายรูปแบบ ทุกรูปแบบเป็นความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีตั้งแต่รูปแบบเล็กแคบ เช่น การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายทางการเมือง การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นถึงนักการเมือง ไปจนถึงรูปแบบที่มีน้ำหนักกว้างขวางขึ้น เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การช่วยผู้สมัครรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การชุมนุมประท้วง การเดินขบวน การวิ่งเต้น เพื่อให้ผู้นำทางการเมืองออกกฎหมายหรือยอมรับในนโยบายที่ตนเรียกร้อง ตลอดจนการเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง กลุ่มหรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา คือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นักทฤษฎีทางการพัฒนาทางการเมืองจะได้อิทธิพลแตกต่างกันในด้านวิธีการศึกษาการพัฒนาทางการเมือง แต่สิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน คือเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลูเซียน ดับเบิลยู พาย (Lucian W. Pye) พูดถึงความเท่าเทียมกัน อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond and Powell) พูดถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบทางโลกเชิงเหตุผลและข้อเท็จจริง คาลส คัชเชส (Karl Deutsch) พูดถึงกระบวนการที่ทำลายแนวคิดแบบจารีตประเพณี ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องแสดงถึงการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศที่กำลังพัฒนา และเป็นสิ่งที่นักทฤษฎีด้านการพัฒนาทางการเมืองให้ความสนใจร่วมกัน

ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การและการจัดการองค์การของพรรคการเมือง

มนุษย์อยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อสังคมมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้น ระบบของสังคมเดิมที่เป็นสังคมแบบครอบครัวได้พัฒนาเป็นสังคมชุมชน สังคมเมือง ประเทศชาติ

และสังคมระหว่างประเทศ ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น วิทยาการต่างๆ มีการแตกแขนงออกไปมากมายหลายสาขา ทำให้มนุษย์ไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองได้โดยลำพัง การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมีมากขึ้น มนุษย์จึงมารวมกันเพื่อร่วมกันคิดร่วมกันสร้างเพื่อที่จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุข การทำงานร่วมกันของมนุษย์เพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด เรียกว่า “องค์กร” หรือ “องค์การ”

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การ

องค์กร หรือ องค์การ (Organization) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีวัตถุประสงค์หรือจุดหมายร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการจัดโครงสร้างและดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยแบ่งเป็นองค์การแบบเป็นทางการและองค์การแบบไม่เป็นทางการ ธงชัย สันติวงษ์ (2536) ได้แยกวัตถุประสงค์ขององค์การเป็นสามประเภท คือ หนึ่ง วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจหรือกำไร เพื่อทำให้เกิดกำไรสูงสุดซึ่งอาจอยู่ในรูปของจำนวนเงินหรือกำไรจากการขายหรือผลตอบแทนจากการลงทุน กำไรเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งหรืออ่อนแอขององค์การ องค์กรใดมีกำไรสูงแสดงว่าองค์กรนั้นกำลังเจริญเติบโตและมีความมั่นคง สอง วัตถุประสงค์ในการให้บริการ คือเป้าหมายต่างๆ ขององค์การในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก ลูกค้า คนงาน ผู้ถือหุ้น ประชาชน หรือประเทศชาติโดยส่วนรวม มุ่งให้บริการสาธารณะเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน สาม วัตถุประสงค์ทางสังคม องค์กรของรัฐได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้บริการต่างๆ ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เพื่อสร้างความเจริญและมั่นคงให้กับประเทศชาติ สำหรับองค์การทางธุรกิจนั้น นอกจากดำเนินการเพื่อแสวงหาผลกำไรตามวัตถุประสงค์หลักแล้ว องค์กรทางธุรกิจยังดำเนินการอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมด้านต่างๆ จึงต้องรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม โดยมุ่งจัดกิจกรรมให้เป็นประโยชน์และช่วยเหลือสังคมมีการจัดสรรเงินจากกำไรเพื่อนำไปช่วยเหลืองานสังคมสงเคราะห์หรือการศึกษา เช่น ให้ทุนการศึกษา การให้ทุนอุดหนุนงานวิจัย การจัดสรรเงินทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

อุทัย หิรัญโต (2520) แบ่งทฤษฎีองค์การออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ทฤษฎีองค์การแบบประเพณีนิยม (Classical Organization Theory) ทฤษฎีกึ่งประเพณีนิยม (Neo-Classical Organization Theory) และทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Modern Organization Theory) ดังนี้

1. ทฤษฎีองค์การแบบประเพณีนิยม มีลักษณะสำคัญถือว่าองค์การเป็นผลที่เกิดจากความคิดที่ใช้เหตุผลเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ทฤษฎีนี้ถือว่า “คน” เป็นเพียงเครื่องมือที่ทำให้้องค์การไปสู่ความสำเร็จและเป็นเพียงเอกบุคคล ผู้ที่ยึดทฤษฎีนี้เชื่อว่าการคัดเลือก การฝึกอบรมและการแนะนำจะทำให้คนปฏิบัติงานเฉพาะอย่างเป็นทางการเป็นทฤษฎีตามกฎหมายอำนาจหน้าที่ที่กำหนดตามกฎหมายมีความเคร่งครัดในระดับสูง

2. ทฤษฎีที่ประเพณีนิยม สนใจโครงสร้างตามแบบแผนและการคิดตามหลักเหตุผลบ้าง แต่ศึกษาเพิ่มเติมว่าทำอะไรจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้เร็วขึ้น ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจคนมากขึ้นเพราะได้มีการพิจารณาว่าการแบ่งงานกันทำ อย่างเด็ดขาดนั้นจะทำให้คนหมดกำลังใจ รู้สึกโดดเดี่ยวที่ต้องทำงานหน้าที่เดียว ซ้ำซาก ไม่สนุกสนานเพราะไม่มีโอกาสได้ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น

3. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ เป็นทฤษฎีผสมผสานระหว่างสองทฤษฎีข้างต้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของทฤษฎีดังกล่าว เช่น ทฤษฎีตามแบบแผนนั้นให้คนงานแบ่งงานกันเด็ดขาดคือ ทำงานโดยใช้ทักษะเดียวซ้ำๆ เช่น ผลิตวงล้ออย่างเดียว หรือทำเบาะรถยนต์อย่างเดียว ทำให้เกิดความจำเจซ้ำซาก ส่วนทฤษฎีองค์การด้านมนุษยสัมพันธ์ให้มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำงานทำให้คนงานได้ทักษะการทำงานหลายทักษะและมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กัน

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายร่วมกันในการจัดโครงสร้างการดำเนินการ และการพัฒนาองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มได้ตั้งไว้ ทฤษฎีองค์การยังเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับองค์การที่ได้พิจารณาองค์ประกอบขององค์การทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น โครงสร้างองค์การ สายการบังคับบัญชา กฎระเบียบที่ใช้สำหรับการดำเนินงานและงบประมาณ ค่าใช้จ่าย ส่วนองค์ประกอบที่เป็นธรรม ได้แก่ ค่านิยม พฤติกรรม การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม ที่มีความสัมพันธ์ และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

2. การจัดการองค์การของพรรคการเมือง

กนก วงษ์ตระหง่าน (2536) แสดงถึงการศึกษาองค์การพรรคการเมืองโดยทั่วไปมักครอบคลุมใน 3 ประเด็นหลัก คือ รูปแบบหรือโครงสร้างของพรรค (form) หน้าที่หรือบทบาทพรรค (function) และเป้าหมายของการกระทำของพรรค (object of action) นอกจากนี้ได้มีการศึกษาพรรค

การเมืองทั้งในฐานะที่เป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรตามอีกด้วย กล่าวคือ ในฐานะตัวแปรอิสระมองว่า พรรคการเมืองมีบทบาทในฐานะผู้กระทำให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองขึ้น ในฐานะตัวแปรตามมองว่า พรรคการเมืองไม่ได้เป็นสถาบันทางการเมืองที่เป็นอิสระที่สามารถจะดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ตามที่ต้องการ ตรงกันข้าม พรรคการเมืองมีลักษณะเช่นเดียวกับสถาบันทางการเมืองอื่นๆ ที่ถูกกำหนดจากปัจจัยต่างๆ เช่น สังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม จนถึงประวัติศาสตร์ เป็นต้น หมายความว่า พรรคการเมืองไม่ได้มีบทบาทในฐานะผู้กระทำต่อสิ่งเท่านั้น หากแต่ยังถูกกระทำโดยปัจจัยอื่นที่อยู่ล้อมรอบด้วย ประเด็นในการจัดการองค์การของพรรคการเมือง ได้แก่ ประเด็นแรก คือ โครงสร้างและการจัดการองค์การของพรรคการเมือง ประเด็นต่อมา คือ ภารกิจและหน้าที่ของพรรคการเมือง โดยจะให้ความสำคัญต่อภารกิจของพรรคการเมือง กล่าวคือ พรรคการเมืองจัดตั้งขึ้นเพื่อทำอะไร และเพื่อใคร ภายใต้ภารกิจนี้จะมีหน้าที่ต่างๆ ตามมาเพื่อให้มีความสำคัญกับเรื่องคนภายในพรรค จุดสำคัญจะเกี่ยวกับภาวะผู้นำและสมาชิกของพรรค รวมถึงองค์ประกอบพื้นฐานของบุคคลภายในพรรค เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ภูมิลำเนา ภาษา การศึกษา อาชีพ รายได้ และจำนวน เป็นต้น

พรรคการเมืองเป็นองค์การที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ได้มุ่งหากำไรจากการดำเนินงาน ส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกันทำงานในพรรคการเมืองล้วนแต่จะต้องเสียสละให้กับองค์การเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ การได้มาซึ่งอำนาจรัฐมาใช้ในการปกครองประเทศ

อานนท์ อาภาภิรม (2528) แสดงถึงองค์ประกอบที่สำคัญของพรรคการเมือง ดังนี้

องค์ประกอบแรก คือ พรรคการเมืองจะต้องมีคณะบุคคลหรือสมาคม มีการตั้งเป็นองค์การ โดยบุคคลหลายๆ คนมีความคิดเห็นตรงกันในหลักการแห่งอุดมการณ์ทางการเมืองประการใดอย่างหนึ่ง โดยร่วมประชุมปรึกษาหารือกันถึงหลักการแห่งอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเบื้องต้น ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์การอย่างถาวรมิใช่ชั่วคราวปรากฏแก่สายตาของบุคคลภายนอกอย่างเป็นทางการเช่นเดียวกับสมาคมหรือมูลนิธิ องค์ประกอบต่อมา คือ คณะบุคคลดังกล่าวมีความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแนวใหญ่ๆ ตรงกัน มีการตกลงกันถึงหลักการแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง

พรรคการเมืองส่วนใหญ่มีระบบการจัดการคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ บริหารโดยคณะกรรมการบริหารพรรค ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากที่ประชุมประจำปีสามัญของพรรค กรรมการบริหารพรรคส่วนใหญ่มีอายุในการครองตำแหน่งเป็นวาระ วาระละ 4 ปี

การจัดองค์การของพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง ที่จะใช้เป็นเครื่องชี้แสดงถึงความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของพรรค ปัญหาเรื่องการจัดรูปองค์การของพรรคการเมืองให้มีประสิทธิภาพนั้น เป็นเรื่องที่นักรัฐศาสตร์และนักการเมืองทั้งหลายได้ศึกษาค้นคว้าและโต้แย้งกันอยู่มาก Maurice Duverger นักวิชาการฝรั่งเศสให้ทัศนะเกี่ยวกับการจัดการของพรรคว่าควรมีลักษณะกว้างๆ 4 แบบ ได้แก่ การจัดการพรรคการเมืองที่แกนกลาง (Caucus) มีลักษณะสำคัญสองประการ ประการแรก แกนกลางมีลักษณะที่มีเปิดกว้าง ประการที่สอง แกนกลางที่มีสภาพจำกัด กล่าวคือ ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนน้อยกลุ่มหนึ่ง สมาชิกกลุ่มนี้ไม่ต้องการให้มีการขยายตัว ไม่ต้องการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น โดยเหตุนี้แกนกลางจึงมีลักษณะเป็นการปิดตัวเองหรือมีสภาพจำกัด บุคคลอื่นนอกวงยากที่จะมีโอกาสเข้าไปเป็นสมาชิกของแกนกลาง การเป็นสมาชิกอาจเป็นไปได้โดยวิธีการรับเชิญหรือการเป็นสมาชิกสมทบ หรือโดยการแต่งตั้งเป็นทางการหรือโดยเสนอหา หรือเป็นกลุ่มของผู้มีตระกูลได้รับเลือกโดยอิทธิพลของแต่ละคนเพราะฉะนั้นแกนกลางที่มีสภาพจำกัดจึงมีพลังแห่งความแข็งแกร่งโดยเน้นถึงเรื่องคุณภาพของสมาชิก ไม่นับจำนวนหรือปริมาณของสมาชิก

การจัดการพรรคการเมืองที่สาขา (Branch) หมายถึง องค์การซึ่งพรรคสังคมนิยมเป็นผู้คิดขึ้น พรรคสังคมนิยมส่วนใหญ่ถือว่าสาขาเป็นหน่วยงานมูลฐานในการดำเนินกิจการของพรรค สาขามีความหมายที่ค่อนข้างตรงข้ามกับแกนกลางหลายประการ ที่สำคัญคือแกนกลางเน้นคุณภาพ แต่สาขานั้นเรื่องปริมาณ สาขามีลักษณะซึ่งแผ่ขยายตัวออกและพยายามที่จะรับสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อฉีกกำลังของพรรคสาขาไม่คำนึงถึงเรื่องคุณภาพแต่คำนึงถึงปริมาณประสงค์ที่จะรวมปวงชนและอุทิศตนต่อปวงชน และพยายามที่จะติดต่อสัมพันธ์กับปวงชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กิจกรรมของสาขามีความสำคัญไม่เฉพาะแต่ในระหว่างที่มีการหาเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่มีความสำคัญและดำเนินกิจการในระหว่างที่ไม่มีการเลือกตั้ง อีกทั้งยังมุ่งที่จะให้การศึกษาทางการเมืองแก่สมาชิกสาขาด้วย

การจัดการพรรคการเมืองที่จุดย่อย (Cell) จะเห็นได้ว่าสาขาเป็นพรรคประจำอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ การรวมกลุ่มของบุคคลเป็นไปตามแต่ละท้องถิ่น จุดย่อยมีลักษณะที่แตกต่างออกไป กล่าวคือประการแรกจุดย่อยมีรากฐานอยู่ตามหลักอาชีพ จุดย่อยรวบรวมสมาชิกของพรรคซึ่งทำงานอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ประกอบกันขึ้นเป็นจุดย่อยหนึ่ง ลักษณะของจุดย่อยเป็นลักษณะของ

บุคคลกลุ่มเล็กๆ แยกแยกกระจายไปตามที่ต่างๆ มีการจัดองค์การอยู่ตามอาณาเขตเล็กๆ หรือตามหน่วยเลือกตั้ง จุดย่อยเป็นองค์การที่พรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้คิดค้นขึ้น ริเริ่มโดยพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียและประกาศใช้ทั่วโลก จุดย่อยถูกใช้เป็นองค์การพรรคการเมืองในการที่จะก่อให้เกิดความยุ่งเหยิง การโฆษณาชวนเชื่อ การปฏิบัติตามระเบียบวินัย การดำเนินกิจการลับต่างๆ รวมถึงการหาคะแนนเสียงเลือกตั้ง

การจัดการพรรคการเมืองที่กองทัพประชาชน (Militia) กล่าวได้ว่าเป็นกองทัพของเอกชนชนิดหนึ่งซึ่งการรับสมาชิกของกองทัพประชาชนนั้นรับเช่นเดียวกับแบบทหาร มีระเบียบวินัยเช่นเดียวกับทหาร ได้รับการอบรมแบบทหาร นอกจากนั้นยังสวมเครื่องแบบติดดวงตรา เติร์ยมที่จะเดินขบวนสู้รบเช่นเดียวกับทหาร แต่สมาชิกของกองทัพประชาชนเป็นพลเรือน เพราะบุคคลเหล่านี้ไม่มีการจัดองค์การถาวรแบบทหาร เพียงแต่มีการพบปะฝึกอบรมบ่อยครั้งและพร้อมเสมอที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า กองทัพประชาชนคิดค้นขึ้น โดยพรรคฟาสซิสต์ตามลัทธิฟาสซิสต์ ไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะปฏิบัติการเกี่ยวกับการเลือกตั้งหรือทำหน้าที่ในรัฐสภา แต่เป็นเครื่องมือที่จะคว่ำบาตรระบบประชาธิปไตย กองทัพประชาชนมีลักษณะเหมือนจุดย่อยคือไม่ถือการเลือกตั้งเป็นเรื่องสำคัญ แต่พยายามหาประโยชน์ในการเลือกตั้งหรือทำลายการเลือกตั้ง

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สถาบันทางการเมือง

ความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ขององค์การใดองค์การหนึ่งนั้น ต้องพิจารณาถึงลักษณะความต่อเนื่องของสถาบันนั้นและกิจกรรมของสถาบันนั้น รวมทั้งการรับรู้ของคนในสังคมนั้นด้วย เช่น สถาบันศาสนาในประเทศไทยที่มีความต่อเนื่องยาวนาน ได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างมาก ดังนั้น สถาบันศาสนาในประเทศไทยจึงมีความเป็นสถาบันสูง เช่นเดียวกับสถาบันทางการเมือง ซึ่งความเป็นสถาบันจะต้องพิจารณาจากความต่อเนื่องที่ยาวนานพอสมควร มีลักษณะการรับรู้ของคนที่มีต่อสถาบันนั้นมากพอสมควร เช่น ธรรมเนียมการปกครองของประเทศอังกฤษที่มีรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ก็ได้รับการยอมรับและยึดถือปฏิบัติตามจากชาวอังกฤษ กรณีนี้ถือว่าธรรมเนียมการปกครองเหล่านี้เป็นสถาบันทางการเมืองอย่างหนึ่งในระบบการเมืองของอังกฤษ

1. ความหมายของสถาบัน สถาบันทางการเมือง และความเป็นสถาบัน

ความหมายของคำว่า “สถาบัน” (Institution) จุมพล หนีมพานิช (2540) ให้ความหมายของสถาบันไว้ในสองความหมาย ได้แก่ สถาบันในความหมายว่ามีลักษณะเป็นรูปธรรม อ้างตามนิยามที่กำหนดโดยมิลตัน เจ. เอสแมน (Milton J. Esman) และสถาบันในความหมายว่ามีลักษณะเป็นนามธรรม อ้างตามนิยามที่กำหนดโดยเฮนรี พี. แฟร์ไชล์ด (Henry P. Fairchild)

ความหมายของสถาบันในลักษณะเป็นรูปธรรม หมายถึง องค์การที่สร้าง รักษาและป้องกันไว้ซึ่งแบบแผนของการประพฤติดลัดจนการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดว่าประชาชนต้องปฏิบัติตนเช่นไร ขณะเดียวกันก็คอยดูแลว่ามีผู้ใดบ้างที่ไม่ปฏิบัติตาม การดูแลดังกล่าวก็เพื่อให้กฎระเบียบแบบแผนต่างๆ ได้รับการรักษาอีกทั้งเป็นการปกป้องแบบแผนดังกล่าวไว้ด้วย สถาบันในความหมายนี้มีลักษณะเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ชัด คือ เป็นสถาบันที่มีลักษณะของการเป็นหน่วยงานและสถานที่ เช่น สถานที่ราชการ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เป็นต้น สถาบันในลักษณะนี้ไม่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของสังคม สถาบันประเภทนี้ อาจเรียกว่าเป็น “สถาบันบริหาร” (Administrative Institution) ซึ่งเป็นสถาบันที่จำเป็นของทุกประเทศ ประเทศที่ระบบราชการอ่อนแอ มักทำให้การบริหารประเทศของรัฐบาลไม่ได้ผลที่ตั้งใจไว้ เพราะกลไกของอำนาจรัฐไม่เข้มแข็งพอ แต่ในกรณีของประเทศที่ระบบราชการมีอำนาจทางการเมืองด้วยแล้ว จะก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองที่สำคัญ คือ การยอมรับในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้น ระบบราชการไม่ค่อยยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้าราชการจำนวนไม่น้อยที่เป็นผู้ชำนาญการเป็นนักเทคนิคซึ่งตัดสินใจตามหลักวิชา จึงเห็นว่าถ้าให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแล้วจะเป็นที่นำการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ระบบราชการประจำ (bureaucracy) จึงมีแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันและกระบวนการทางการเมืองในทางที่ทำให้ผู้ที่อยู่ในระบบมีความรู้สึกที่ตนเองรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาที่เหนือขึ้นไป ไม่ใช่รับผิดชอบต่อประชาชน อันเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับระบบราชการได้

ความหมายของสถาบันในลักษณะเป็นนามธรรม หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมที่มีอยู่ มีความสลับซับซ้อน ทำหน้าที่ประสานจัดระบบควบคุมและสนองตอบขั้นพื้นฐานให้แก่สังคม การจัดระเบียบควบคุมดังกล่าวมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเรียบร้อยในสังคมได้ว่าเป็นการสนองตอบต่อสังคมในแง่ทำให้สังคมอุ่นใจ สถาบันในเชิงนามธรรมนี้ยังแยกย่อยได้ออกเป็นสองลักษณะ

โดยลักษณะแรก หมายถึง สถาบันที่เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งซึ่งมีความสำคัญในสังคม เช่น สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “สถาบันจารีตประเพณี” (customary institution) คือสถาบันที่ผู้นำได้อำนาจมาตามจารีตประเพณีที่ยึดปฏิบัติกันมา แม้ว่าสถาบันเช่นนี้จะเป็สถาบันเก่าแก่ที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นสมัยใหม่ และในด้านการพัฒนาทางการเมืองอยู่น้อยในหลายประเทศ แต่ก็มีข้อสังเกตว่าความสำเร็จในการพัฒนาประเทศโดยสถาบันจารีตประเพณีเหล่านี้มักจะมีผลกระทบเป็นการลดรอนอำนาจสถาบันเองในภายหลัง ลักษณะที่สองของสถาบันเชิงนามธรรม อธิบายได้ว่าสถาบันเป็นระบบของสังคมและเป็นการแบ่งแยกส่วนต่างๆ ของสังคมออกจากกัน การแบ่งแยกนี้เพื่อความสะดวกและประโยชน์ในการพิจารณาส่วนประกอบของสังคมที่ชัดเจน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันแต่งงาน ซึ่งมีแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมของคู่สมรสด้วยว่าหากไม่ประพฤติตนให้เป็นไปตามระเบียบดังกล่าวจะได้รับการลงโทษเช่นไร แม้บางครั้งจะไม่สามารถแบ่งส่วนประกอบเหล่านี้ออกจากกันอย่างแน่นอนเด็ดขาด อาทิ สถาบันเศรษฐกิจ รัฐสภา พรรคการเมือง เป็นต้น สถาบันประเภทนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สถาบันเหล่านี้เป็นสถาบันใหม่ซึ่งในหลายประเทศที่สถาบันเหล่านี้มีความอ่อนแอเนื่องจากยังขาดความเชื่อถือจากประชาชน ประชาชนยังมองเห็นไม่ชัดถึงคุณค่าหรือความสำคัญของสถาบันเหล่านี้ ยกเว้นในประเทศที่พรรคการเมืองมีบทบาทอย่างกว้างขวางในฐานะองค์กรที่มีอยู่ของประชาชนในการกอบกู้เอกราช หรือในประเทศที่มีการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของประเทศ

ความหมายของ “สถาบันทางการเมือง” (political institution) ถือเป็นสถาบันสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกในสังคมในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของชีวิต การรวมตัวเช่นนี้มีลักษณะต่อเนื่องถาวรและเป็นแบบแผนที่เห็นได้ชัดในแต่ละสังคม มีผู้ให้นิยามความหมายของสถาบันทางการเมืองไว้ดังนี้

Dell G.Hitchner และ Carol Levine (1967) อธิบายว่า สถาบันทางการเมือง เป็นสิ่งทีรวบรวมสะสมแบบแผนพฤติกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ที่มนุษย์ได้วางกำหนดเป็นกฎเกณฑ์สำหรับการประพฤติปฏิบัติ Roy C. Macridis (1967) อธิบายว่า สถาบันทางการเมือง หมายถึง องค์กรที่เป็นทางการของชุมชนทางการเมืองรวมทั้งโครงสร้างที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินใจในกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ David E. Apter (1965) อธิบายว่า

สถาบันทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมที่ชีวิต สังคมและกลุ่มสังคม ได้รับผลกระทบจากการกระทำขององค์การทางการเมือง การพิจารณาสถาบันทางการเมืองในแง่หนึ่งเน้นที่ว่าการที่สถาบันมีกิจกรรมหน้าที่ต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เช่นไร

สำหรับความหมายของ “ความเป็นสถาบัน” (institutionalization) มีผู้ให้นิยามไว้หลากหลาย ได้แก่ สิทธิพันธ์ พุทธหุณ (2538) นิยามว่าความเป็นสถาบัน คือ กระบวนการในการพัฒนาองค์การ ตลอดจนกระบวนการที่องค์การนั้นๆ ใช้ เพื่อให้เป้าหมายลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับในความชอบธรรมและความมีเสถียรภาพในระดับหนึ่ง John T. Zadrozny (1959) นิยามว่าความเป็นสถาบัน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้การดำเนินการทางสังคมมีลักษณะที่เป็นทางการและมีมาตรฐานซึ่งช่วยรักษาค่านิยมของสังคม และช่วยสร้างกระบวนการเพื่อควบคุมในสังคม Samuel P. Huntington (1968) นิยามว่าความเป็นสถาบัน คือ กระบวนการซึ่งองค์การและกระบวนการต่างๆ ใช้ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าและเสถียรภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่า หมายความว่าลักษณะที่สถาบันมีคุณค่าและมีคุณค่าและมีความสามารถในการเผชิญและแก้ไขกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ความเป็นสถาบันทางการเมือง หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาองค์การและการดำเนินการทางสังคม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีคุณค่า มีเสถียรภาพ และมีความสามารถที่จะนำพาองค์การให้ดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การสร้างสรรค์สถาบันทางการเมือง (Political Institutionalization)

พรรคการเมืองถือว่าเป็นสถาบันการเมืองสถาบันหนึ่ง ถ้าความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองมีอยู่สูงเพียงใดการยอมรับในความสำคัญบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคมที่มีต่อพรรคการเมืองก็จะอยู่สูงตามไปด้วย เพราะการที่สถาบันใดสถาบันหนึ่งได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ความสำคัญ บทบาทและหน้าที่ก็จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ในขณะที่สถาบันทางการเมืองอื่นไม่สามารถเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองได้โดยตรง อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าถ้าพรรคการเมืองมี ความเป็นสถาบันต่ำก็จะทำให้ความสำคัญ หน้าที่และบทบาทลดน้อยลง อีกทั้งอาจถูกแทนที่โดยสถาบันอื่น กล่าวคือ เมื่อพรรคการเมืองไม่สามารถทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทของพรรคได้อย่างที่ควรจะเป็นแล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้สถาบันอื่นเข้ามาแทรกแซงหรือทำหน้าที่แทนได้ ซึ่งก็เคยมีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว เช่น หากพรรคการเมืองมีความอ่อนแอก็อาจถูกแทรกแซงโดย

สถาบันทหาร เป็นต้น พรรคการเมืองที่มีความเป็นสถาบัน หมายถึง พรรคการเมืองที่เป็นสถาบันหลักระดับระบอบการเข้าร่วมในกระบวนการเมืองของประชาชนให้เป็นอย่างมีระเบียบแบบแผน ประชาชนสามารถใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างแท้จริงและเป็นองค์การที่มีบทบาทในการแก้ปัญหาของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพมิใช่กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองหรือกลุ่มฉวยโอกาสที่เรียกตัวเองว่าพรรคการเมืองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

ได้มีนักวิชาการเสนอแนวทางการพัฒนาสถาบันทางการเมืองไว้หลากหลาย เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2538) เสนอแนวความคิดการสร้างสถาบันทางการเมืองว่า การสร้างสถาบันทางการเมืองนั้นควรที่จะคำนึงถึงสิ่งที่สำคัญต่อไปนี้ ประการแรก ลักษณะทางวัฒนธรรมและจิตใจในประเทศด้อยพัฒนาไม่เหมือนกัน ฉะนั้น ความสามารถที่จะพัฒนาสถาบันทางการเมืองจึงย่อมมีไม่เท่ากันตามไปด้วย ในสังคมที่ยังมีระบบความคิดและพฤติกรรมเก่าๆ อยู่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสียก่อน การที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองก็จะย่อมยากมากขึ้น ประการที่สอง ความสามารถในการสร้างสถาบันของประเทศต่างๆ มีไม่เท่าเทียมกัน แต่ทุกสังคมสามารถสร้างสถาบันทางการเมืองได้ด้วยกันทั้งสิ้น การสร้างองค์การต่างๆ ย่อมเกิดจากผลของการพยายามอย่างจริงจังและมีเป้าหมาย ส่วนวิธีนั้นอาจผิดแผกแตกต่างกันไปได้ตามสภาพแวดล้อม Samuel P. Huntington (1968) อธิบายว่าการเมืองเป็นเรื่องของการขัดแย้งในสังคม เมื่อเกิดการขัดแย้งขึ้น จึงนำไปสู่การสร้างสถาบันทางการเมือง โดยหวังที่จะใช้สถาบันนี้เป็นตัวแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาของสังคมจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของสถาบันทางการเมือง

ผู้วิจัยพบว่า แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) มีความเชื่อว่าการพัฒนาการเมืองนั้นก็คือการสร้างสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับของคน โดยทั่วไป และกระบวนการสร้างสถาบันทางการเมืองนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ Political Institutionalization ซึ่งมีความหมายโดยสรุปว่าสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพสูงจะต้องมีลักษณะสี่ประการ หรือเรียกได้ว่าเป็นระดับของความเป็นสถาบันทางการเมือง (level of political institutionalization) คือมีความสามารถในการปรับปรุงตัวเอง มีความสลับซับซ้อนมาก มีความเป็นอิสระจากอิทธิพลใดๆ และมีความกลมเกลียวเป็นปึกแผ่นอยู่มาก ดังอธิบายได้ดังนี้

1. ความสามารถที่จะปรับปรุงตัวเอง (adaptability) พรรคการเมืองยิ่งมีการปรับตัวมากเท่าใด ก็ยิ่งมีการสร้างสรรค์สถาบันมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งไม่มีความยืดหยุ่นมากเท่าใดระดับการสร้างสรรค์พรรคการเมืองก็จะยิ่งลดน้อยลง กล่าวคือ การปรับปรุงของพรรคการเมืองมีความสัมพันธ์กับการทำลายสภาพแวดล้อมและอายุของพรรค ยิ่งมีการทำลายจากสภาพแวดล้อมและอายุของพรรคมากขึ้นเท่าใดและพรรคการเมืองมีอายุมากขึ้นเท่าใด การปรับปรุงพรรคจะยิ่งสูงขึ้นเท่านั้น การปรับตัวซึ่งอาจมิได้ทั้งการปรับปรุงองค์การในพรรค ผู้บริหารของพรรค ระเบียบข้อบังคับของพรรค นโยบายของพรรค ยิ่งมีการปรับปรุงมากเท่าใดก็จะยิ่งสร้างความมั่นคงให้กับพรรคมากขึ้นตามไปด้วย สภาพแวดล้อมที่จะเข้ามาทำลายพรรคการเมืองนั้น มีทั้งจากสภาพภายนอกองค์การและภายในของพรรคการเมืองเอง เช่น การเปลี่ยนตัวบุคคลบางคนของกรรมการพรรค เป็นต้น อีกกรณีหนึ่ง การปรับตัวของพรรคอาจวัดด้วยอายุของพรรคซึ่งอธิบายได้สามประการ ได้แก่ ประการแรก คือ อายุของสถาบันหรือองค์การ (chronological age) กล่าวคือ องค์การใดที่ก่อตั้งมานานองค์การนั้นจะมีความเป็นสถาบันในระดับสูง ยิ่งองค์การใดสามารถมีอายุยืนนานก็จะมีแนวโน้มว่าจะสามารถอยู่ต่อไปได้ในอนาคตหรืออย่างน้อยที่สุดก็ภายในช่วงเวลาหนึ่ง อายุของพรรคการเมืองจึงเป็นเครื่องวัดความสามารถในการปรับตัวของพรรคการเมือง ตัวอย่าง เช่น กรณีของพรรคประชาธิปัตย์ที่มีอายุการก่อตั้งมานานกว่าพรรคการเมืองอื่นๆ คือ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2489 เป็นระยะเวลากว่า 60 ปี ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า พรรคประชาธิปัตย์มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองได้ดีกว่าพรรคการเมืองอื่นๆ และมีระดับของความเป็นสถาบันสูงกว่าด้วย ประการต่อมา คือ อายุของกลุ่มผู้นำสถาบันหรือองค์การ (generalization age) ถ้าองค์การใดยังคงมีกลุ่มผู้นำรุ่นแรกตลอดจนระเบียบวิธีที่ใช้ภายในสถาบันยังคงใช้โดยกลุ่มผู้นำรุ่นแรกๆ นั้น แสดงความสามารถในการปรับตัวขององค์การนั้นมีน้อย เพราะการที่บรรดากลุ่มผู้นำรุ่นแรกยังคงมีอำนาจอยู่ได้นั้นหมายความว่า องค์การมีปัญหาในการสืบทอดและเปลี่ยน ตัวกลุ่มผู้นำจากรุ่นแรกที่อยู่มานานหรือเป็นรุ่นก่อตั้งมาเป็นรุ่นหลังซึ่งยังไม่สามารถทำได้โดยเรียบร้อย ถ้าองค์การใดมีผู้นำที่เข้าสู่ตำแหน่งโดยสันติวิธีหลายรุ่น องค์การนั้นก็มีความสามารถในการปรับตัวมากกว่าองค์การที่มีผู้นำเพียงไม่กี่รุ่น พรรคการเมืองใดมีความสามารถในการปรับตัวผู้นำอย่างสันติจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งแสดงว่า พรรคการเมือง นั้นมีการสร้างสรรค์ความเป็นสถาบันทางการเมืองมากขึ้น ประการสุดท้าย คือ การ

ทำหน้าที่ของสถาบันหรือองค์กร (organization's functions) ทั้งนี้เพราะองค์กรถูกตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ของตนเอง เมื่อสามารถบรรลุผลหรือวัตถุประสงค์แล้วองค์กรนั้นก็จะไม่ทำหน้านั้นอีก แต่เพื่อที่จะทำให้องค์กรนั้นสามารถอยู่ต่อไปได้จึงจำเป็นต้องหาหน้าที่อื่นๆ มากระทำอีกต่อไป ดังนั้นองค์กรใดที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โดยที่มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่หลักๆ โดยที่ไม่ก่อให้เกิดการสลายตัวแล้ว องค์กรนั้นก็จะมียกระดับของความเป็นสถาบันตามไปด้วย

2. ความสลับซับซ้อน (complexity) หมายถึง การที่องค์กรมีหน่วยงานย่อยหรือสาขาแยกย่อยออกไปไม่ว่าอยู่ในรูปของสายงานหรือหน้าที่ รูปแบบของหน่วยงานย่อยนั้นต้องมีความแตกต่างกันด้วย มีการจำแนกแจกแจงการทำหน้าที่ตามความสามารถและความชำนาญเฉพาะทางตามสายการบังคับบัญชา องค์กรใดที่ประกอบด้วยหน่วยงานย่อยที่แตกต่างกันจำนวนมาก ความสามารถขององค์กรในการที่จะคงไว้ซึ่งความจงรักภักดีของบรรดาสมาชิกจะมีมาก องค์กรใดที่มีความซับซ้อนสูงองค์กรนั้นก็จะเป็นสถาบันสูงตามไปด้วย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของหน้าที่แต่ละอย่างจะถูกสะท้อนออกมาในทางการเปลี่ยนแปลงไปอีกทางหนึ่งและบทบาทต่างๆ ของพรรคสาขาซึ่งครอบคลุมทั้งระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ถ้าสาขาพรรคมีหน้าที่หลากหลายอย่างสาขานั้นยังมีความเข้มแข็งขึ้น การมีสาขาพรรคกระจายอยู่ทั่วไปทำให้พรรคการเมืองใกล้ชิดประชาชนและได้รับการสนับสนุนง่าย การกระจายอำนาจและบทบาทสู่สาขาพรรคทำให้คล่องตัวและทั่วถึงในทุกส่วนของประเทศ ทำให้พรรคการเมืองเป็นของประชาชนทั่วไปมากกว่าของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ทั้งนี้ถึงสายการบังคับบัญชา แบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน รวมถึงมีกรรมการของพรรคที่มีหน้าที่ในการรักษาระเบียบและวินัยของพรรคด้วย เพราะความสลับซับซ้อนก็ก่อให้เกิดความแตกแยกได้ง่าย อย่างไรก็ตาม การมีหน่วยงานย่อยมากทำให้มีเป้าหมายมากไปด้วย เมื่อวิเคราะห์ถึงเป้าหมายที่มากมายเหล่านั้นในแง่หนึ่งก็เป็นการช่วยทำให้องค์กรยังคงศักยภาพหรือความสามารถในการปรับตัวได้เมื่อเกิดกรณีที่มีเป้าหมายบางอันล้มเหลวไป จึงอาจพิจารณาว่าพรรคการเมืองใดที่มีคุณลักษณะนี้จะมีโอกาสตอบสนองปัญหาที่มีการเรียกร้องต้องการได้มากกว่าพรรคการเมืองที่ด้อยคุณลักษณะกว่า หรือมีความสลับซับซ้อนน้อยกว่า

3. ความมีอิสระจากอิทธิพลใดๆ (autonomy) ความมีอิสระของพรรคการเมืองสังเกตได้จากที่พรรคไม่มีความผูกพันกับผลประโยชน์ของกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะ

พรรคการเมืองที่เป็นเครื่องมือของกลุ่มทางสังคม เป็นต้นว่า ครอบครั้ว กลุ่มกรรมกร กลุ่มนักศึกษา หรือกลุ่มทหาร จะขาดทั้งอิสระและการสร้างสรรค์สถาบันการเมือง องค์การทางการเมืองที่อ่อนแอ ต่ออิทธิพลของการเมืองภายในสังคมมักอ่อนแอต่ออิทธิพลของการเมืองภายนอกสังคมด้วย องค์การเหล่านี้จึงถูกรุกรานได้ง่ายจากหน่วยงานกลุ่ม และความคิดต่างๆ จากระบบการเมืองอื่นๆ ดังนั้น การทำรัฐประหารในระบบการเมืองที่มีการพัฒนาน้อยจึงง่ายแก่การจุดชนวน โดยบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่ม พรรคการเมืองที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ กล่าวคือ ที่ได้ก็ตามที่พรรคการเมืองขาดอิสระกลุ่มต่างๆ ก็จะมีโอกาสครอบงำพรรคการเมืองได้ง่ายขึ้น โดยปราศจากความรับผิดชอบต่อสังคมใหม่ๆ ได้ ในทางตรงกันข้ามพรรคการเมืองที่มีอิสระจะได้รับประกันความมั่นคง โดยกลไกต่างๆ ที่จำกัดและบรรเทาผลกระทบของกลุ่มพลังใหม่ๆ ลงได้ กลไกเหล่านี้ได้ชะลอการเข้าสู่พรรคการเมืองของกลุ่มใหม่ โดยผ่านขั้นตอนที่ได้วางไว้อย่างมีระเบียบและอย่างกวัดจั้น ความสลับซับซ้อนของพรรคการเมืองจะสนับสนุนความมีอิสระของพรรคการเมืองได้โดยจำแนกตำแหน่งออกไปให้แตกต่างกันอย่างเด่นชัด เพื่อเตรียมบุคคลสำหรับตำแหน่งที่สูงที่สุด กล่าวคือ บุคคลที่ปรารถนาที่จะดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองจะต้องผ่านการกรองจากตำแหน่งที่มีบทบาทและอำนาจน้อยๆ ลงไปก่อน พรรคการเมืองที่ขาดอิสระในการป้องกันบุคคลใหม่ จุดยืนใหม่และกลุ่มพลังทางสังคมใหม่ๆ อาจจะเปลี่ยนผู้นำของพรรคได้ด้วยความสะดวกอย่างรวดเร็วได้

4. ความกลมเกลียวเป็นปึกแผ่น (coherence) พรรคการเมืองยิ่งความต่อเนื่อง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ยิ่งมีการสร้างสรรค์สถาบันสูง พรรคการเมืองยิ่งขาดเอกภาพเท่าใด การสร้างสรรค์สถาบันก็ยิ่งน้อยลงเพียงนั้น ความหมายของความเป็นปึกแผ่น หมายถึง การมีความเป็นที่สอดคล้องต้องกัน อันถือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับกลุ่มสังคมทุกกลุ่ม ในกรณีของพรรคการเมือง มีความหมายว่า ถ้ามติของพรรคเห็นว่าน่าจะสนับสนุนรัฐบาลที่กำลังบริหารประเทศต่อไป สมาชิกของพรรคจะต้องเห็นด้วยกับมติของพรรคดังกล่าว ตามทฤษฎี พรรคการเมืองสามารถมีความเป็นอิสระหรือความเป็นปึกแผ่นอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ขึ้นแก่กัน โดยที่ความอิสระจะป้องกันการก้าวท้าวของพลังการทำลายจากภายนอกได้ แม้ว่าจะไม่สามารถป้องกันการทำลายจากทรัพยากรภายในได้ก็ตาม เนื่องจากความมีอิสระในการขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อรับสมาชิกพรรค มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นลดน้อยลง สิ่งที่ต้องคำนึงอีกประการหนึ่งก็คือพรรคการเมืองจะต้องมีบุรณภาพ ความรักหมู่คณะ ศิลธรรม และมีวินัยซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองถูกพิจารณาว่ามีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองและการสร้างสถาบันทางการเมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีเสถียรภาพทางการเมือง องค์กรหรือหน่วยงานทางการเมืองที่สามารถพัฒนาความเป็นสถาบันของตนและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองได้ ก็น่าจะเป็นพรรคการเมือง

โจเซฟ ลาพาลอมบารา (Joseph Lapalombara) และ ไมรอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) ได้อธิบายว่า กำเนิดของพรรคการเมืองนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวในรูปของสโมสรและกลุ่ม ซึ่งภายหลังได้กลายเป็นพรรคการเมือง และได้เสนอแนวทางการพิจารณาลักษณะพรรคการเมือง ที่จะมีความเป็นสถาบันทางการเมืองที่แท้จริงไว้ 4 ประการ ดังนี้ (La Palombara and Weiner อ้างถึงใน สายันต์ ไยสามเสน, 2546 : 21-22)

1. ต้องมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้ โดยมีความยั่งยืนของพรรคนั้นจะต้องเป็นความยั่งยืนของพรรคการเมืองเอง ไม่ใช่ความยั่งยืนที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้นำเพียงกลุ่มเดียว
2. จะต้องมีสาขาพรรคแผ่ขยายไปในระดับท้องถิ่นและต้องมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสำนักงานใหญ่และสาขาพรรคอย่างสม่ำเสมอ
3. กลุ่มผู้นำพรรคจะต้องมีความตั้งใจที่จะรวบรวมอำนาจการตัดสินใจในนโยบายต่างๆ มาให้แก่พรรคของตนแต่ผู้เดียว หรือเข้าร่วมกับพรรคอื่น ไม่เพียงแต่จะใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงนโยบายเท่านั้น
4. จะต้องมี ความพยายามในการหาเสียงเลือกตั้ง ทั้งในระยะเวลาที่มีการเลือกตั้งและไม่มีการเลือกตั้งด้วย

กล่าวโดยสรุป ทั้งแนวคิดของ แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ที่ว่าสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพสูงจะต้องมีลักษณะสี่ประการ คือ มีความสามารถในการปรับปรุงตัวเอง มีความสลับซับซ้อนมาก ความเป็นอิสระจากอิทธิพลใดๆ และมีความกลมเกลียวเป็นปึกแผ่นอยู่มาก และแนวคิดของโจเซฟ ลาพาลอมบารา (Joseph Lapalombara) และ ไมรอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) ที่ว่าพรรคการเมืองต้องมีความมั่นคงมีสาขาพรรคแผ่ขยายไปในระดับท้องถิ่น ผู้นำต้องมีความตั้งใจ และต้องมีความพยายามหาเสียงเลือกตั้งนั้น มีลักษณะคล้ายกัน ซึ่งสามารถไปใช้ในการวิเคราะห์ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้

บทบาทของพรรคการเมืองในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่สำคัญของระบบการเมืองที่ส่งผลไปยังการบริหารประเทศ พรรคการเมืองจึงถือเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญองค์กรหนึ่งของระบบการเมืองที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ การเข้าใจบทบาทของพรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา เพราะบทบาทของพรรคการเมืองนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน และประเทศชาติ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะแยกพิจารณาเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ บทบาทต่อประชาชน โดยตรง และบทบาทต่อประเทศชาติ

บทบาทต่อประชาชน

เป็นบทบาทของพรรคการเมืองที่มีต่อประชาชนอย่างใกล้ชิดที่สุดระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชน บทบาทของพรรคการเมืองดังกล่าวจึงต้องสะท้อนถึงความต้องการและความปรารถนาของประชาชน ซึ่ง ได้แก่

1. บทบาทการเป็นองค์กรตัวแทนทางการเมืองของประชาชน ในการร่วมสร้างและนำเสนอเจตนารมณ์ของประชาชนไปปฏิบัติจากข้อจำกัดต่างๆ ที่ประชาชนไม่สามารถบริหารประเทศด้วยตนเองโดยตรง และความจำเป็นที่จะต้องมีการเมืองในการกำหนดความเป็นเอกภาพ และทิศทางในการบริหาร สิ่งสะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยก็คือ การดำเนินงานของพรรคการเมืองนั้นต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เจตนารมณ์ของประชาชนที่จะเสนอทางการเมืองได้จะผ่านทางพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นองค์กรตัวแทน (นอกเหนือจากการผ่านทางผู้แทนราษฎร) ดังนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือ การนำเสนอเจตนารมณ์ของประชาชน ไปปฏิบัติให้บรรลุผล ซึ่งนอกเหนือจากการนำเสนอเจตนารมณ์ประชาชนไปปฏิบัติแล้ว เพื่อสร้างการพัฒนาการเมืองที่เหมาะสม พรรคการเมืองเองก็อาจเป็นผู้เสนอเจตนารมณ์ของตนต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบและให้ความร่วมมือ หรืออาจร่วมสร้างเจตนารมณ์ร่วมกับประชาชนก็ได้ ในรูปแบบของการนำเสนอนโยบายต่อประชาชน หรือการร่วมสัมมนา ประชุมแสดงความคิดเห็นต่างๆ หรือสำรวจประชามติ หรือการรับทราบเจตนารมณ์ของประชาชนโดยผ่านทางผู้แทนที่สังกัดพรรคของตน ในฐานะที่ผู้แทนเป็นผู้นำเอาเจตนารมณ์ของประชาชนไปปฏิบัติ ซึ่งจะต้องสะท้อนผ่านทางพรรคการเมือง บทบาทพรรคการเมืองดังกล่าวทำให้พรรคการเมืองเป็นเสมือนเวทีของประชาชน ในการรับทราบความต้องการต่างๆ อัน

นำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลโดยการเจรจาต่อรองผ่านทางกระบวนการรัฐสภาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อไป

2. บทบาทในการคัดเลือกตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ประชาชนเลือกพิจารณาถึงความเหมาะสมในการที่จะเป็นผู้แทนของปวงชน ซึ่งบทบาทนี้จะมีความสำคัญแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ ขึ้นอยู่กับว่าประชาชนในประเทศนั้นได้เห็นถึงความสำคัญของผู้แทนที่สังกัดพรรคการเมืองมากน้อยเพียงใด ในประเทศที่นิยมตัวบุคคลมากกว่าพรรคการเมือง เช่น ประเทศไทย บทบาทของพรรคการเมืองในส่วนนี้ก็จะลดลงไป สำหรับประเทศที่นิยมระบบพรรคการเมืองสูง เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมัน สวีเดน ฯลฯ บทบาทของพรรคการเมืองที่จะคัดเลือกตัวแทนก็จะมากขึ้น จะว่าไปแล้วบทบาทพรรคการเมืองในประเด็นนี้ก็จัดว่ามีความสำคัญมากประการหนึ่ง เพราะเป็นบทบาทที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อม หรือประสานงานระหว่างผู้แทนกับประชาชน อันเป็นการประกันเบื้องต้นได้ว่าสิ่งที่ผู้แทนได้ให้สัญญาแก่ประชาชนนั้นย่อมไม่เสียไป นอกจากนี้ บทบาทดังกล่าวยังทำหน้าที่ในการระงับความขัดแย้งระหว่างผู้แทนกับประชาชน เพื่อป้องกันประชาชนไม่ให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อพรรคการเมือง

3. บทบาทในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน บทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่สำคัญมากประการหนึ่งของพรรคการเมืองในรัฐเสรีประชาธิปไตย ถึงขนาดกล่าวได้ว่า หากพรรคการเมืองขาดบทบาทดังกล่าวก็เปรียบเสมือนครูที่ไม่มีนักเรียน ไม่มีโอกาสในการพัฒนาการเมืองให้ดีขึ้น เพราะความรู้ดังกล่าวย่อมตายตามตัวครูไปเมื่อไม่มีการถ่ายทอด หรือจำกัดอยู่ในกลุ่มคนแคบๆ ที่อยู่ในอาชีพ (พรรคการเมือง) เดียวกัน บทบาทดังกล่าวนี้จัดว่ามีความจำเป็นในระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก เพราะเป็นบทบาทที่จะทำให้ประชาธิปไตยถูกนำมาปฏิบัติให้เกิดผลจริง (ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตยตามตัวอักษรหรือตามแบบพิธี) โดยเฉพาะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนมีความรู้สึกตื่นตัว ในความจำเป็นที่จะต้องแสดงความเป็นอิสระในการมีส่วนร่วมการปกครองบ้านเมือง โดยผ่านทางกลไกการเมือง การให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน จะทำให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการปกครอง และความสำคัญของการมีพรรคการเมือง อันจะส่งผลให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญในการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ในความสำคัญที่เป็นเจ้าของประเทศคนหนึ่ง โดยถือเสมือนว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ การให้ความรู้แก่ประชาชนดังกล่าว นอกจากจะให้ประชาชนได้เห็นถึงความสำคัญทางการเมือง อันจะส่งผลให้มีส่วนร่วมตามหลัก

ประชาธิปไตย (ไม่ใช่เป็นการใช้กฎหมายบังคับ) แล้ว ยังส่งผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาทางความคิดที่จะเสนอวิธีการใหม่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเมืองยิ่งขึ้นไปในอนาคต และบทบาทนี้ยังส่งผลดีต่อพรรคการเมืองตามมา เช่น การที่ประชาชนเห็นถึงความสำคัญในการที่จะต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เพื่อปกป้องรักษาประโยชน์ของคนและส่วนรวม ทำให้พรรคการเมืองมีสมาชิกมากขึ้นส่งผลต่อเงินบำรุงพรรคที่มากขึ้น ทำให้พันธุนาการของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อพรรคการเมืองได้ลดน้อยลงไป และสร้างโอกาสทำให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพเข้าสู่พรรคการเมือง

บทบาทต่อประเทศชาติ

อันเป็นบทบาทที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงและความเป็นอยู่ของพรรคการเมืองโดยตรง เพราะพรรคการเมืองต้องมีบทบาทในการบริหารประเทศ นโยบายการดำเนินการต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อบ้านเมืองโดยตรง ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของพรรคการเมืองนี้ก็คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ซึ่งแยกพิจารณาเป็น

1. บทบาทในการกำหนดนโยบาย พรรคการเมืองจะต้องมีความสามารถในการกำหนดนโยบาย และสร้างนโยบายของพรรคขึ้นมา ซึ่งต้องตัดสินใจได้ว่านโยบายใดเป็นวัตถุประสงค์พื้นฐานของพรรคที่ต้องดำรงอยู่ เช่น การชำระไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ละพรรคการเมืองมีความเป็นอิสระในการที่จะกำหนดนโยบายของตน การกำหนดนโยบายดังกล่าวของพรรคการเมืองจะทำให้ประชาชนผู้เลือกตั้งพิจารณาว่าสมควรที่จะเลือกพรรคการเมืองใดเข้าไปทำหน้าที่ในสภา และหากได้รับเลือกแล้วนโยบายนั้นก็อาจเป็นนโยบายของชาติต่อไป (และถึงแม้จะไม่ได้รับเลือก ก็อาจมีพรรคอื่นนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติให้บรรลุผลได้ หากนโยบายนั้นส่งผลดีดีให้กับส่วนรวม)

2. บทบาทในการบริหารประเทศ เมื่อได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่ระบบสภาผู้แทนราษฎรแล้ว จำเป็นที่จะต้องเฟ้นหาผู้ทำหน้าที่ในการบริหาร ที่เรียกว่า ฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายหนึ่ง และผู้ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงาน ที่เรียกว่า ฝ่ายค้าน อีกฝ่ายหนึ่ง ในประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองสองพรรคไม่ค่อยมีปัญหา เพราะพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมาก ก็จะได้รับการจัดตั้งเป็นรัฐบาล ส่วนพรรคเสียงข้างน้อยก็จะทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงาน (เว้นแต่ประเทศที่ใช้ระบบการปกครองแบบประธานาธิบดี เช่น ในสหรัฐอเมริกา ที่จะทำหน้าที่เลือกประมุขฝ่ายบริหาร คือ ประธานาธิบดีโดยตรง ซึ่งพรรคที่ประธานาธิบดีผู้ได้รับการเลือกตั้งสังกัดนั้น อาจเป็นเสียงข้างน้อยในสภาได้)

การนำเอานโยบายของพรรคมาจัดทำเป็นนโยบายสาธารณะจึงไม่มีอุปสรรคมากนัก ส่วนในประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองหลายพรรค เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน จำเป็นที่พรรคการเมืองต่างๆ จะต้องร่วมมือกัน ในการจัดตั้งรัฐบาลในรูปของรัฐบาลผสม โดยกลุ่มพรรคที่มีคะแนนเสียงจัดตั้งมากกว่าก็จะได้รับเลือกเป็นรัฐบาล และกลุ่มพรรคเสียงข้างน้อยก็จะเป็นฝ่ายตรวจสอบ การดำเนินการในรูปของรัฐบาลผสมนี้ การจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการบริหารประเทศจัดว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เพราะจะต้องผ่านการเจรจาต่อรองกันอย่างมากเพื่อให้เห็นนโยบายดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งหลายนโยบายอาจไม่ถูกนำไปใช้ และอีกหลายๆ นโยบายที่ถูกดัดแปลงไปใช้ที่แตกต่างจากความมุ่งหมายเดิม ไม่ว่าจะเป็นการผ่านทางกระบวนการนิติบัญญัติที่ออกกฎหมายมาใช้บังคับ โดยสภาผู้แทนราษฎรที่สมาชิกส่วนใหญ่สังกัดพรรคการเมือง (ในกรณีที่กฎหมายไม่กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง) หรือสมาชิกทั้งหมดที่สังกัดพรรคการเมือง (ในกรณีที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด) หรือการถูกนำไปใช้ในกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ โดยรัฐมนตรีที่เป็นฝ่ายบริหาร พรรคการเมืองล้วนมีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่มากพอสมควร อย่างไรก็ตาม บทบาทของพรรคการเมืองดังกล่าวจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และรักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันเป็นลักษณะสำคัญของรัฐเสรีประชาธิปไตย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Girling J.L.S. (1981) ทำการศึกษาเรื่อง Thailand, Society and Politics สะท้อนภาพของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยได้ใกล้เคียงความเป็นจริง โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าพรรคการเมืองไทยยุคเริ่มต้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองนิยมที่จะตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของตน และเมื่อท่านเหล่านั้นหมดความสนใจพรรคการเมืองของท่านก็สลายตัวตามไปด้วย ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพรรคการเมืองไทยนั้น ปรากฏการณ์ของการจัดตั้งพรรคการเมืองจะเกิดขึ้นสลับกับรัฐประหาร และเมื่อมีการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อใด การตั้งพรรคการเมืองเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองก็จะกลับมาปรากฏให้เห็นอีกเสมอ พรรค

การเมืองที่เป็นตัวอย่างสำหรับความต่อเนื่องโดยไม่สลายไปพร้อมกับหัวหน้าพรรค น่าจะได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ ส่วนพรรคการเมืองอื่นๆ นั้น ความเป็นไปภายในพรรคยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของ หัวหน้าพรรคค่อนข้างมาก

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ (2538) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพรรคการเมืองเป็นองค์การดำเนินการนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยพรรคการเมืองของไทยไม่สู้จะประสบผลสำเร็จนัก ด้วยต้องเผชิญกับอุดมคติดั้งเดิมเกี่ยวกับความเป็นรัฐว่าภายในรัฐหนึ่งๆ นั้นควรจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความกลมเกลียวกันระหว่างคนในชาติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอุดมคติดังเดิมเกี่ยวกับความเป็นรัฐนี้ ย่อมปฏิเสธการที่จะให้มีการแบ่งกลุ่มต่างๆ ขึ้นภายในรัฐอย่างชัดเจนอย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความล้มเหลวของระบบพรรคการเมืองที่ผ่านมาในอดีต นักวิชาการสนใจค้นหาถึงสาเหตุซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ไม่สามารถทำให้พรรคการเมืองในไทยมีความเข้มแข็งขึ้นมาได้ พบว่าสาเหตุน่าจะมาจากลักษณะเฉพาะของคนไทยที่มีลักษณะนิสัยเป็นไปในทางปัจเจกชนนิยมค่อนข้างสูง จนเป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกัน เมื่อศึกษาถึงลักษณะของสังคมไทย พบว่ามีลักษณะความสัมพันธ์ที่กำหนดโดยระบบอาวุโส ทำให้สมาชิกซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นผู้น้อยไม่อาจที่จะเข้ามามีบทบาทภายในพรรคได้มากนัก ทำให้เหล่าสมาชิกเองก็รู้สึกถึงความผูกพันที่มีต่อพรรคการเมือง ส่วนในแง่ของระบบโครงสร้างทางสังคมนั้น พบว่าความอ่อนแอของพรรคการเมืองไทยน่าจะมีสาเหตุมาจากโครงสร้างทางสังคมแบบหลวมๆ ของไทยนั่นเอง

ขวัญชาติ วงศ์จรไพบุลย์ (2539) งานวิจัย เรื่อง “พรรคการเมืองไทยกับการควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัด ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ กับ พรรคชาติไทย” สรุปผลวิจัยได้ว่า พรรคประชาธิปัตย์มีกลไกระเบียบข้อบังคับของพรรคที่ควบคุมสมาชิกภายในพรรคมากกว่า พรรคชาติไทยซึ่งมีลักษณะแบบอุปถัมภ์ที่หัวหน้าพรรคใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการควบคุม สาเหตุความแตกต่างมาจากการกำเนิดพรรค พรรคประชาธิปัตย์กำเนิดมาจากทฤษฎีองค์การและทฤษฎีว่าด้วยสถาบัน ผู้นำของพรรคประชาธิปัตย์มีลักษณะแบบตามกฎหมายใช้อำนาจการทำงานแบบประชาธิปไตยอยู่ร่วมกันภายใต้ข้อบังคับของพรรค โครงสร้างของพรรค การควบคุม สาเหตุความแตกต่างมาจากการกำเนิดของพรรค พรรคประชาธิปัตย์กำเนิดมาจากทฤษฎีองค์การและทฤษฎีว่าด้วยสถาบัน ผู้นำของพรรคประชาธิปัตย์มีลักษณะแบบตามกฎหมายใช้อำนาจ

การทำงานแบบประชาธิปไตยอยู่ร่วมกันภายใต้ข้อบังคับของพรรค โครงสร้างของพรรค ประชาธิปไตยที่ยาวนานและซับซ้อน ภายใต้ความยาวนาน พรรคประสบปัญหาและแก้ไขปรับปรุง โครงสร้างการบริหารองค์การของพรรค แบ่งเป็นสาขา กำหนดสายบังคับบัญชา จัดองค์การใน แนวราบ กระจายอำนาจและบทบาทภายในพรรคมาก ความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำและสมาชิก ภายในพรรคประชาธิปไตยเกิดจากการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว ฐาน มวลชนของพรรคประชาธิปไตยมีการขยายในลักษณะแนวราบออกไปอย่างกว้างขวางทำให้เกิด พรรคสาขาจำนวนมากทั่วประเทศ การควบคุมพรรคจำเป็นต้องใช้กฎระเบียบกติกาของพรรคเป็น ส่วนใหญ่ มีข้อบังคับละเอียดปลีกย่อยมาก เทคนิคการควบคุมสมาชิกของพรรคประชาธิปไตย ได้แก่ การควบคุมด้วยการเลือกสรรที่มีการกลั่นกรองคนเข้าพรรคอย่างเข้มงวด การควบคุมด้วยการ ดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารพรรคและการใช้คณะกรรมการประสานงานของพรรค การเมือง

เกียรติฟ้า เลาหะพรสวรรค์ (2541) งานวิจัยเรื่อง “พรรคการเมืองไทย ในกระบวนการพัฒนา สู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง ศึกษากรณีพรรคประชาธิปไตย” สรุปผลวิจัยได้ว่า พรรคประชาธิปไตย มีพัฒนาการ 4 ขั้นตอนสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง ตามแนวคิดของแซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) กล่าวคือ 1) การที่พรรคประชาธิปไตยแบ่งเป็นฝักฝ่ายในช่วง พ.ศ.2489 ตาม รัฐธรรมนูญ 2) การที่พรรคประชาธิปไตยแบ่งเป็นขั้วทางการเมืองในช่วง พ.ศ.2516 ระหว่างกลุ่มเผด็จ การจอมพล ป. กลุ่มทหาร กลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชน 3) การที่พรรคประชาธิปไตยมีความเป็น สถาบัน ณ พ.ศ.2541 สรุปได้ว่าพรรคประชาธิปไตยเป็นสถาบันทางการเมือง โดยยกเหตุการณ์ใน ช่วงเวลาต่างๆ ของพรรคประชาธิปไตยมาเทียบเคียงกับคุณสมบัติของความเป็นสถาบันทางการเมือง แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวของพรรค ความสลับซับซ้อนของพรรค ความเป็นอิสระ ปราศจากอิทธิพลใดๆ ของพรรค และความเป็นปีกแผ่นของพรรคประชาธิปไตย

นิรุจน์ ขำนุรักษ์ (2542) งานวิจัยเรื่อง “กลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้ 1) กลุ่มการเมืองเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในระบบการปกครองของไทยมาตั้งแต่สมัย กรุงสุโขทัย โดยพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย 2) ลักษณะโครงสร้างของกลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย มี 3 รูปแบบ คือ โครงสร้าง กลุ่มการเมืองแบบกระแสดวงความคิด โครงสร้างกลุ่มการเมืองแบบอุปถัมภ์ และ โครงสร้างแบบกลุ่ม

องค์การ 3) สาเหตุสำคัญของการเกิดกลุ่มการเมือง เกิดจากความขัดแย้งทางด้านแนวคิดหรือผลประโยชน์ในทางการเมือง เกิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างแกนนำและสมาชิก และเกิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์ในเชิงพันธมิตร 4) ปัจจัยสำคัญของการก่อเกิดกลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสังคม คือ ความเกี่ยวพันทางด้านเครือญาติ ค่านิยมที่มีต่อตัวบุคคล และระบบอุปถัมภ์ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ คือ ความไม่เท่าเทียมกัน ในทางเศรษฐกิจของประชาชนในประเทศไทย และผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างแกนนำและสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก กลุ่มการเมืองที่มีโครงสร้างของกลุ่มแบบองค์การ จะมีความเข้มแข็งและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปเป็นพรรคการเมืองได้ 5) การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย ขึ้นอยู่กับรูปแบบของโครงสร้างกลุ่มการเมืองเป็นสำคัญ คือ กลุ่มการเมืองที่มีโครงสร้างกลุ่มการเมืองแบบกระแสดำความคิด มีความเปลี่ยนแปลงสูง ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อยุติของประเด็นถกเถียง หรือการตอบสนองผลประโยชน์ที่เกิดความขัดแย้ง กลุ่มการเมืองที่มีโครงสร้างกลุ่มการเมืองแบบอุปถัมภ์ จะขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์และผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างแกนนำและสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก กลุ่มการเมืองที่มีโครงสร้างของกลุ่มแบบองค์การ จะมีความเข้มแข็งและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปเป็นพรรคการเมืองได้ 6) บทบาทสำคัญของกลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย ก่อให้เกิดผลกระทบทั้ง 2 ด้าน คือ ผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่ กลุ่มการเมืองจะทำหน้าที่คอยตรวจสอบการปฏิบัติงานหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ ภายในพรรคการเมืองให้ปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบบริสุทธิ์ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น กลุ่มการเมืองอาจมีความคล่องตัวสูงกว่าพรรคการเมืองในการประสานประโยชน์แก่ประชาชน ส่วนผลกระทบทางด้านลบ ได้แก่ การเกิดค่านิยมที่ไม่ถูกต้องขึ้นในสังคม ทั้งในด้านระบบอุปถัมภ์ การใช้อำนาจและการแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มหรือพวกพ้อง การอาศัยฐานอำนาจของกลุ่มการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน อาจกระทบต่อการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล จากการจัดสรรตำแหน่งทางการเมืองในระบบสัดส่วน ทำให้ขาดวินัยเอกภาพในการดำเนินงานของพรรคการเมือง ซึ่งจะก่อให้เกิดความล้มเหลวในการพัฒนาพรรคการเมือง รวมทั้งยังกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ 7) กลุ่มการเมืองในระบบพรรคการเมืองไทย จำแนกตามลักษณะร่วมทางด้านโครงสร้าง พัฒนาการและบทบาทสำคัญ ได้แก่ กลุ่มปริบึกบึน มีลักษณะโครงสร้างทางองค์การน้อย เกิดพื้นฐานความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่แต่ละฝ่ายได้รับ กลุ่มมีบทบาทในการต่อรอง

ผลประโยชน์สูง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการบริหารงานของพรรค และกลุ่มพันธมิตรมีโครงสร้างทางองค์กรสูง เกิดจากพื้นที่คล้ายคลึงกันทางภูมิภาค ศาสนา วัฒนธรรม หรือรสนิยมส่วนบุคคล กลุ่มมีความเหนียวแน่นสูง สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นพรรคการเมืองได้ กลุ่มมีความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวประสานผลประโยชน์แก่ประชาชน และมีอำนาจต่อรองในพรรคสูง

พิมพ์ประไพ ณะมณี (2542) งานวิจัย เรื่อง “การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของพรรคการเมืองไทย: ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติไทย” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้ 1) กระบวนการสร้างผู้นำของพรรคการเมืองไทยมีความเป็นระบบ แต่เป็นระบบแบบหลวมๆ ไม่เข้มงวด 2) จุดแข็งของกระบวนการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของพรรคการเมืองไทย คือ พรรคการเมืองไทยไม่ได้มีอคติเรื่องชาติพันธุ์และเพศของผู้นำ เนื่องจากสังคมไทยมีเมตตา กรุณา มีความเป็นมิตร สามารถผสมผสานคนชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ดี ยินดีต้อนรับสตรีที่มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพเข้ามาลงสมัครรับเลือกตั้งและต้องการให้มีมากขึ้น 3) จุดอ่อนของกระบวนการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของพรรคการเมืองไทย คือ การเลือกสรรมีช่องว่าง เพราะบุคคลที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัวกับชนชั้นนำพรรคและบุคคลที่พรรคส่งคนไปทาบทามไม่ต้องผ่านการเลือกสรร วิธีที่ใช้ในการเลือกสรร คือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นวิธีที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความรัดกุม กระบวนการเลือกสรรไม่ได้กำหนดช่วงระยะเวลาที่แน่นอนทำให้ช่วงเวลาที่ดำเนินการเลือกสรรในขั้นตอนต่างๆ ขาดความชัดเจน ส่งผลให้กระบวนการเลือกสรรลดความเป็นระบบลง อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างผู้นำมากนัก แต่ให้ความสำคัญกับการพยายามให้ชนะการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปจัดตั้งรัฐบาลมากกว่า ขาดแผนการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีเป้าหมายชัดเจน กลไกของพรรคการเมืองในการควบคุมพฤติกรรมของนักการเมืองมีแบบหลวมๆ กลไกการควบคุมจากประชาชนมีน้อย ส่วนกลไกการควบคุมจากกลุ่มผลประโยชน์ของนักธุรกิจและข้าราชการมีค่อนข้างมาก

สายันต์ ไยสามเสน และคณะ (2546) งานวิจัยเรื่อง “ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองไทย” ใช้ตัวอย่างจากนักศึกษาที่เรียนวิชาสังคมกับการปกครองหรือวิชาการเมืองกับการปกครองไทย คณะศิลปศาสตร์ ศูนย์กลางสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และวิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตพิษณุโลก วิทยาเขตภาคพายัพ จำนวน 500 คน ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีระดับความรู้เรื่องพรรคการเมืองระดับปานกลาง เพศ สถานศึกษา กลุ่มวิชาที่

ศึกษา วิธีการสอนของอาจารย์ และทัศนคติต่อการเรียนมีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องพรรคการเมือง ทัศนคติที่มีต่อการเรียน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการแสดงบทบาทของพรรคการเมือง พรรคประชาธิปัตย์มีความเป็นสถาบันทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาคือพรรคไทยรักไทยสถานศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองมากที่สุด อันดับสองคือ วิธีการสอนของอาจารย์ เพศ กลุ่มวิชาชีพ และความรู้ ความเข้าใจเรื่องพรรคการเมือง

จิราภรณ์ คำจันทร์ (2547) งานวิจัยเรื่อง “ความนิยมของพรรคประชาธิปัตย์ในภาคใต้ : ศึกษากรณีเขตเลือกตั้งที่ 1 และที่ 10 จังหวัดนครศรีธรรมราช” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้ 1) ความนิยมของพรรคประชาธิปัตย์ในภาคใต้ไม่ได้เกิดจากการสร้างระบบฐานคะแนนเสียงที่มีประสิทธิภาพของพรรค อันประกอบไปด้วย บทบาทสาขาพรรค การลงพื้นที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และหัวหน้าคะแนน 2) ความนิยมของพรรคประชาธิปัตย์ในภาคใต้เกิดจากมุมมองและแบบแผนทางการเมืองของคนใต้ คือ ความเป็นคนใต้มองว่าพรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคการเมืองของคนใต้ อยู่กับคนใต้มานาน มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคใต้ส่วนใหญ่ รวมถึงครอบครัวก็มีอิทธิพลต่อความนิยมในพรรคประชาธิปัตย์ 3) ความนิยมของพรรคประชาธิปัตย์ในภาคใต้เกิดจากมุมมองและแบบแผนทางการเมืองของคนใต้ พัฒนากลายเป็นความผูกพันและตัดสินใจเลือกพรรคประชาธิปัตย์อย่างต่อเนื่อง แบบแผนความผูกพัน ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ โกงกินน้อย เป็นพรรคเก่าแก่ เป็นพรรคที่มั่นคงนโยบายพรรค โดยเฉพาะนโยบายที่ส่งเสริมการเกษตรช่วยเหลือเกษตรกร มีผลงานเป็นที่น่าพอใจ ระบบการทำงานในพรรค และความเป็นประชาธิปไตยของพรรค

ภัทราวดี ลิงห์เสณี (2547) งานวิจัยเรื่อง “การเลือกสรรบุคคลดำรงตำแหน่งทางการเมือง : การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคประชาธิปัตย์” สรุปผลวิจัยได้ว่าการเลือกสรรบุคคลลงสมัครรับเลือกตั้งของพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้เป็นไปตามหลักวิชาการที่มีการประกาศรับสมัคร แต่มีการแยกการเลือกสรรเป็นสองประเภท คือ 1) มาสมัครด้วยตัวเอง โดยกรรมการบริหารพรรคทำการสัมภาษณ์ 2) กรรมการบริหารพรรคเป็นผู้ทาบทามบุคคลที่มีชื่อเสียงให้มาร่วมแก้ไขปัญหาของประเทศ จึงเห็นได้ชัดเจนว่าการเลือกสรรบุคคล หากแต่เลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งตามหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ ความมีชื่อเสียง ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง บุคคลที่ปรากฏเป็นผู้ที่ลง

สมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้งของพรรคประชาธิปัตย์มีความโดดเด่นในการทำงานเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลในพรรคการเมืองอื่นๆ เพราะมีความรับผิดชอบในหน้าที่สูง

ชิตชัย ธิบดี (2548) งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพรรคการเมืองไทย ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้ 1) พรรคการเมืองไทยในอดีตไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้เพราะอำนาจทางการเมืองตกอยู่กับกลุ่มผู้มีอำนาจทางทหาร ในปัจจุบันทหารได้หยุดเข้ามาแทรกแซงการเมือง ยังผลให้การเมืองมีเสถียรภาพมากขึ้น เปิดโอกาสให้พรรคการเมืองไทยได้พัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบัน ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในทางการเมือง 2) พรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย มีอายุยาวนานกว่า 59 ปี ที่ผ่านมามีผู้นำของพรรคสามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รวม 3 ท่าน ได้แก่ นายควง อภัยวงศ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนายชวน หลีกภัย 3) พัฒนาการทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ทำให้พรรคมีความเข้มแข็งทางการเมืองและมีศักยภาพในการบริหารพรรคเพิ่มขึ้น โดยลำดับ ทำให้ในปัจจุบันพรรคประชาธิปัตย์สามารถก้าวเข้าสู่ระดับของความเป็นสถาบันทางการเมืองของประเทศไทยได้ในที่สุด

เชาวนะ ไตรมาศ (2549) งานวิจัยเรื่อง “การสร้างการเป็นสถาบันของพรรคการเมืองกับหลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ในประชาสังคมยุคโลกาภิวัตน์” สรุปผลวิจัยได้ว่า หลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ของพรรคการเมืองนั้นสามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ของความชอบธรรมใหม่ ที่มุ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสร้างความสามารถพื้นฐานของพรรคการเมืองทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความสามารถทางด้านองค์กร คือ การสร้างพรรคให้มีความเป็นสถาบันที่เข้มแข็ง (2) ความสามารถทางด้านการเมือง คือ การแสวงหาการสนับสนุนในการเลือกตั้งจากประชาชน (3) ความสามารถทางด้านกรปกครอง คือ การสร้างความสามารถในการปกครองประเทศและการบริหารเมือง แนวทางการสร้างหลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ของพรรคการเมือง มีดังนี้ (1) เปลี่ยนการพึ่งพาเป็นอิสระ ทำให้เกิดความหลากหลายของภาคี เกิดความสัมพันธ์แน่วแน่มากกว่าแนวดิ่งและต้องอาศัยการจัดการที่ซับซ้อน (2) เปลี่ยนความแตกต่าง-สูงต่ำ เป็นความเท่าเทียม-เสมอกัน ทำให้เกิดเวทีกระบวนกร และมาตรฐานการตัดสินใจในรูปแบบใหม่ (3) เปลี่ยนการกีดกันออกสู่วงนอกเป็นการหลอมรวมเข้าสู่ภายใน ตามกรอบของการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ภายใต้งบฏของสิทธิการรับรู้ ทำให้เกิดขึ้นตอนของการต่อรองและประสานประโยชน์ที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น โดยไม่มี

ความสัมพันธ์กับทัศนคติของประชาชนต่อความเป็นสถาบันของพรรคประชาธิปัตย์และพรรค
ความหวังใหม่

สายันต์ ไยสามเสน (2549) งานวิจัย เรื่อง “ระบบการเลือกตั้งกับการพัฒนาสถาบันพรรค
การเมืองไทย” สรุปผลวิจัยได้ว่าการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตๆ ละ 1 คน และแบบสัดส่วนตามบัญชี
รายชื่อพรรคส่งเสริมความเข้มแข็งของพรรคการเมือง ในขณะที่การเลือกตั้งแบบรวมเขตทำให้กลุ่ม
การเมืองมีอิทธิพลต่อพรรคและสมาชิกพรรคทำให้พรรคขาดเอกภาพ ส่งผลให้พรรคการเมืองไม่มี
การพัฒนา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าพรรคการเมืองไทยใน
ยุคเริ่มต้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ โดยที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองนิยมที่จะ
ตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของตน การสร้างความเป็นสถาบันของ
พรรคการเมืองกับหลักธรรมาภิบาลแนวใหม่พบว่าหลักธรรมาภิบาลแนวใหม่ของพรรคการเมือง
นั้นสามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ของความชอบธรรมใหม่ที่มุ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพและ
ประสิทธิผลในการสร้างความสามารถพื้นฐานของพรรคการเมือง และการศึกษาเกี่ยวกับการ
ปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพรรคการเมืองเป็นองค์การดำเนินการนั้น เป็นที่ยอมรับกัน
ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยพรรคการเมืองของไทยไม่สู้จะประสบผลสำเร็จนัก
เนื่องจากต้องเผชิญกับอุดมคติดั้งเดิมที่จะต้องแก้ไขโดยใช้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความ
กลมเกลียวกันระหว่างคนในชาติมากขึ้น การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของพรรคการเมืองไทย ต้องพัฒนา
กระบวนการสร้างผู้นำของพรรคการเมืองไทยมีความเป็นระบบ และยังสามารถสรุปได้ว่า พรรค
การเมืองไทยในอดีตไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้เพราะอำนาจทางการเมือง
เมืองตกอยู่กับกลุ่มผู้มีอำนาจทหาร